Rapport

SAMORDNINGSRÅDET (SOR) Nr. 6 - 1995 - 41. årgang



- DIREKTE HJELP TIL UTVIKLINGSHEMMEDE I ROMANIA GIR RINGVIRKNINGER
- GLIMT FRA SOR'S ÅRSKONFERANSE PÅ HAMAR, OKTOBER 95
  - oppsummering av 1. dag
  - foredrag

Rapport nr. 6 - 95

Utgiver: SAMORDNINGSRÅDET – Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for mennesker med psykisk utviklingshemming.

Leder: Orvar Thorsrud, Lyngvn. 8, 2312 Ottestad, tlf. 6257 6248

Sekretær: Tormod Mjaaseth, Hamreheia 17, 4631 Kristiansand S. Tlf. 3809 4170, Fax 3809 4173

Redaktør: Leder i Samordningsrådet

Red.komité: Orvar Thorsrud, Tormod Mjaaseth og Gunnar Brekke Fax: 55 31 50 56

Rapport kommer ut med 6 nummer i året.
Abonnementspris kr. 100,– pr. år.

ABONNEMENT/ADRESSE-FORANDRINGER:
Sekretariatet, Hamreheia 17,
4631 Kristiansand S.
Tlf. 3809 4170, Fax 3809 4173
Bankgiro: 1813.10.53580
Postgiro: 0808 5094735

Annonser:
RAPPORT
Postboks 98, 3570 Ål
Tlf.: 3208 1694
Bankgiro: 2320.07.17384
Postgiro: 0826 0707273

Manuskripter:
Sendes sekretariatet

SOR's Forskningsfond:
Gunnar Brekke
Gutenbergsvei 23, 5035 Bergen
Tlf. 5531 4116 (privat)
Fax. 55 31 50 56

Trykk:
Holmestrand Handelstrykkeri as
3080 Holmestrand

INNHOLD I DETTE NUMMER:

Leder 1

Direkte hjelp til utviklingshemmede i Romania gir ringvirkninger
Av Tor Visnes 2

Stor enighet om ansvarsreformen blant aktørene på SOR-konferansen
Av Lasse Tømte..... 8

Tre ståsteder og tre perspektiver på psykisk utviklingshemmede
Av Hege Lerkerød Petersen..... 15

I møte med morgendagen
Oppsummering og refleksjoner over SORs årskonferanse.
Av Kjell-Henrik Henriksen 22

Klipp fra Min nye hvardag..... 28

Klipp fra Kommunal Rapport..... 31

Den tause kunnskapen

Praksiskunnskap har i en boktittel av Torunn Hamran fått betegnelsen «den tause kunnskapen».

All kunnskap er verdifull, men den kunnskap en tilegner seg gjennom praksis, og spesielt den en får i samhandling med andre, er mer verdifull enn annen kunnskap. Den har kvalitet som personlig eiendom, er opplevd og troverdig, former tankeliv og holdninger, og ikke minst innøver nye ferdigheter.

Det er fristende å ha denne malen i bakhodet når en skal summere opp og forstå evalueringsresultater av HVPU-reformen, så langt.

Evalueringskonferansen på Hamar slo fast at reformen er vellykket. Institusjonsomsorgen er avviklet og resultatene etter utflytting er overbevisende:

- 70% har fått det bedre
- 20% har det omtrent som før
- 10% har det verre

Men hva med den tause kunnskapen? Kan dette enkle billede av vellykkethet fortrenge personlige erfaringer og stå som et symbol på reformens totale resultat? De kritiske røstene er påfallende lavmælte.

Aktørene i evalueringsprosessen er nok uenige i **hvor** vellykket reformen har vært så langt. De opererer med ulike nyanser og ulikt tabellmatriale som uttrykk for levekår og livskvalitet i brukerens nye hverdag.

Det står igjen å understreke:

Det er den tause kunnskapen som avgjør kvaliteten i tiltak og tjenester, og som viderefører reformprosessen etter HVPU-reformens sluttdato 31.12.95. Praksiskunnskap skaper ikke bare personlig skikkethet, men skal også påvirke og forme omgivelsene – til et bedre liv for mennesker med psykisk utviklingshemming.

De store utfordringer er knyttet til dette:

Den som samhandler med vår nye nabo – det være seg bistandsytere eller nære personer i omgivelsene – har personlig ansvar, og er den egentlige garantist for livskvalitet og et åpnere samfunn.

Døren står på gløtt – Godt Nyttår!

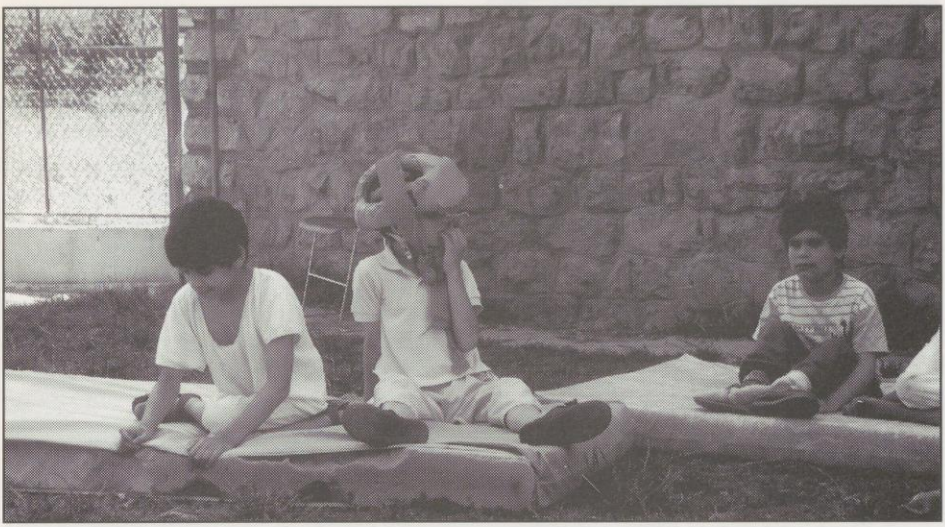
Redaksjonen

Direkte hjelp til utviklingshemmede i Romania gir ringvirkninger



Kontakten mellom ungene og personalet er god.

Vernepleierutdanningen ved Høyskolen i Bergen har sammen med Kirkens Nødhjelp drevet et prosjektarbeid i Remeti i Romania fra høsten 1990 til våren 1994. Høyskolen i Bergen ønsket å få utført en dokumentasjon av prosjektet og dets resultater, med tanke på bruk i undervisning og for publisering. Våren 1995 var en liten delegasjon fra Bergen i Remeti for å dokumentere prosjektet. En del av kostnaden til denne dokumentasjonen ble betalt av SOR, som sponset prosjektet med 7 000 kroner. En rapport fra prosjektet ble publisert i form av et reisebrev i Rapport nr 2 i år.



Noen av de yngst og mest funksjonshemmede barna i skyggen utenfor barnehjemmet.

Ved besøket i vår ble det klart at opplæringen av personalet har ført til varig, positiv endring av arbeidsmåtene. Vi møtte glade unger i utvikling, men som levde under elendige materielle vilkår.

Ved det aktuelle barnehjemmet i den vesle fjelllandsbyen Remeti (uttales Remetz) i den vestlige delen av Romania bor 62 barn i alderen fra 5 til 18. De fleste av dem er psykisk utviklingshemmet. Alle er forlatt av foreldrene, eller foreldrene er forsvunnet, tildels under Ceaucescus skrekkregime.

Barnehjemmet holder hus i et nedlagt landsbyhospital. Bygningen er forholdsvis god, men den er forferdelig kald om vinteren, - og meget spartansk møblert. De eneste møblene som finnes i de rommene der ungene bor er sengene deres. Bare noen få av de eldste barnene har noen få personlige eiendeler. Vi fikk klart inntrykk av at tilgangen på næringsrik kost var vanskelig, både på grunn av forsyningssituasjonen og på grunn av økonomien. Med dette som bakgrunn oppsto ønsket om å formidle materiell hjelp.

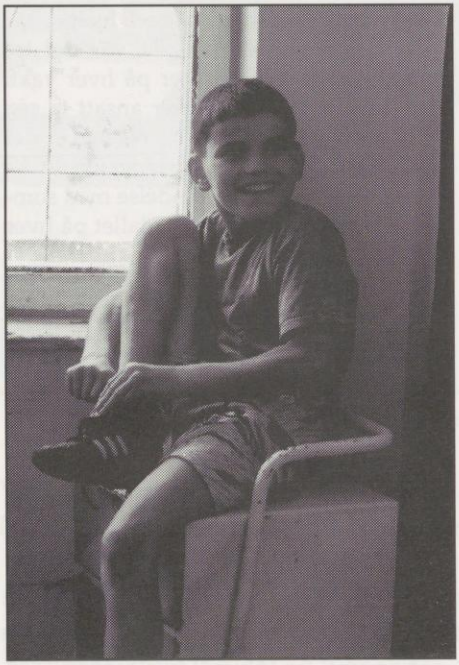
Da vi var på besøk i vår var det tre pleiere og/eller assistenter på hver vakt. Med andre ord skulle hver ansatt ta seg av 20 unger. Ved norske barnehjem er det mer enn syv ganger så mye personale. Vi fikk opplyst at det i forbindelse med sommerferieavviklingen ville antallet på hver vakt bli redusert til to.

Vi så det derfor som et mål å skaffe dekning for sommervikarer, i alt 25 000 kroner. Vi henvendte oss til Bergen Faglige Samorganisasjon, som tok utfordringen på strak arm. Styret i Samorg garanterte for beløpet, og fagforeningene i Bergen har fulgt opp garantien med penger. (*Samorgs solidaritetskonto for Romania* tar fremdeles imot innskudd - kontonummer 9013.05.23381).

I sommer fikk vi vite at Rumenske myndigheter hadde registrert at norske fagforeninger betalte for vikarhjelp. "Noen" i systemet har oppfattet dette som et signal om at forholdene ved barnehjemmet i Remeti ikke var som de skulle. En gjen-



Barna hjalp til med å bære senger og sengebunner



Rumenske Chapa fikk fotballsko fra norske Thomas

nomgang av forholdene ble iverksatt. Resultatet av denne er at stillingstallet ved barnehjemmet ble mer enn doblet fra september i år. Hjemmet har fått syv stillinger for sykepleiere, en for fysioterapeut, to for ergoterapeut, en for psykolog, en for sosialkurator, fire pedagoger og ni assistenter. Til sammen 25 stillinger.

Landsbyen er liten og ligger forholdsvis isolert i et fjellområde. Det er ni mil til nærmeste større by. Offentlig kommunikasjon er lite utbygget og privat bil er det nesten ingen som har. Til sammen gjør disse forholdene at myndighetene er litt svake i troen på at alle stillingene vil bli besatt med de rette fagfolkene. Hvis det ikke lykkes å skaffe fagfolk, vil ressursene kunne brukes til assistenter. Dette vil i seg selv innebære en forbedring av forholdene på kort sikt, og muligens gjøre stedet mer attraktivt også for fagfolk.

Vi valgte å se på dette som et eksempel på at direkte hjelp kan utløse lokale ressurser. Vi er både stolte og glade over å ha kontakt med organisasjoner som Samorg og Samordningsrådet, som hver på sitt vis har bidratt til å få frem denne hjelpen.

På barnehjemmet finnes, som nevnt, bare det aller mest nødvendige av møbler og utstyr. Hvert barn har sin seng, ellers er der ingen møbler utenom spisesalen. Sengene er køysenger i tre. I vår var de fleste av disse i dårlig forfatning, ettersom ungene "bor" i dem. Vi satte oss derfor som mål å prøve å skaffe nye og mer solide senger.

I løpet av våren ble det klart at Bergen Sivilforsvar eventuelt kunne stille til rådighet det nødvendige antall senger, av tilfredsstillende kvalitet.
Da direktør Jann Sæthre ved Grønneviken Industrier AS / Bergen Arbeidssamvirke hørte om behovet, ga han tilsagn om at bedriften gjerne ville stille sin lastebil til disposisjon i fellesferien for transport av



Pause i lossingen

sengene. Dermed begynte tanken om en hjelpesending for alvor å ta form. For å få en slik sending underveis måtte det imidlertid stå en troverdig organisasjon bak. Igjen tok Bergen Faglige Samorganisasjon utfordringen og påtok seg å stå som garantist.

Det som da gjensto var dekning av kostnadene ved transporten, og det ble viktig å fylle bilens kapasitet med varer av direkte nytte.

Med dette utgangspunktet ble det tatt kontakt med bedrifter og enkeltpersoner i næringslivet for å skaffe til veie de tingene det var mest behov for. Ut fra kjennskap til stedet la vi vekt på å skaffe konserverte næringsmidler og barnesåpe. I tillegg var det aktuelt å fremskaffe noe teknisk/medisinsk utstyr. Oppgaven viste seg å være forholdsvis enkel. Alle som ble forespurt om å bidra på en eller annen måte stilte meget velvilig opp. Den 5. juli kunne lasten settes på hjul.

Fire dager senere var transporten fremme. Ytterligere èn dag gikk med til å vente på tillatelse til å åpne bilen.

En god del av de varene som har kommet som hjelp til Romania har forsvunnet, for eksempel på svartebørsen. Derfor skal alle varer som kommer til landet som hjelp telles og registreres av særlig betrodd personell, med spesiell myndighet. Vi oppfattet dette som en meget fornuftig forholdsregel. Det var vel verd å vente en dag for å få varene helt frem på en så betryggende måte som mulig, selv om vi ikke regnet med at noe ville forsvinne i "vår" landsby.



Matlageret var nokså tomt, så suppe- og gryterettposene kom godt med.

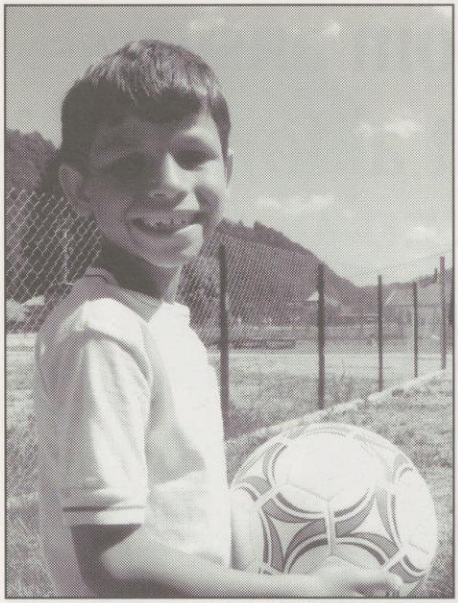
Etter at varene er talt og registrert, kan institusjonen når som helst få etterkontroll fra den statlige revisjonen.

Vi kunne uten videre konstatere at de varene vi hadde med kom til god nytte. Kostøret på barnehjemmet tilsvarer kr 4,50 pr barn pr dag. Dette skal inkludere alt av nødvendighet som mat, drikke, vaske- og renholdsmidler, papirvarer osv. Et brød koster ca kr 1,50. Husholdningen lever fra hånd til munn, noe både matlageret og husmorens magasin bærer preg av. Vi hadde med oss suppepulver av diverse slag som fylte godt opp i hyllene. I tillegg hadde vi med flere hundretalls pakker sportsdrikk. Denne var et særlig populært innslag. Ledelsen hadde vært bekymret for at de ikke hadde noe ekstra til ungene i sommer. Drikken smaker nesten som brus, og kan godt brukes i litt festlige sammenhenger. En annen ting det var smått med var såpe. De kassene med såpe som vi hadde med kom så å si i dr Greve's tid.

Sengene vi fikk fra Sivilforsvaret var brukte og noe slitte, men fullt brukbare. De ble tatt meget vel imot, og personalet tok ungene med seg og gikk straks i gang med å pusse dem opp.

Sjefen for barnehjemmet, dr Mariana Andro så på det tekniske utstyret vi hadde med som et stort fremskritt i forhold til det hun fra før hadde. PC'er, telefoner og telefax ville ikke kunne brukes i landsbyen. Det ble derfor overlatt ledelsen for helsevesenet i fylket. Det ble mottatt som et håndslag til den videre oppbyggingen av landet.

De private gavene ble blant annet brukt til å kjøpe inn en del fotballer som ble me-



Fotballer var en meget populære gaver.

get godt mottatt av ungene.

Etter transporten kan vi uten videre si at Romania på tross av materiell og politisk fremgang fortsatt trenger hjelp, og at hjelpen er meningsfull i den grad en sørger for at mottakerne har bruk for, og kan bruke, det en har med.

Vi så flere eksempler på materiell som ikke var tilpasset rumenske forhold. For eksempel teknisk avanserte vaskemaskiner uten rumensk bruksanvisning. Og en stor, flott vaskemaskin som lå utenfor og rustet fordi den var for stor til å få inn dørene.

På mange måter minner dagens Romania om det Norge vi husker fra årene rett etter siste krig. Folk hjelper seg som best de kan med det som er tilgjengelig av redskaper og materiell, men forsyningssituasjon og økonomi fører til at utviklingen ikke er kommet ordentlig i gang.

I historisk perspektiv vet vi utmerket godt at vi ikke ville ha vært der vi er i dag, uten hjelp utenfra.

TOR VISNES

Følgende bidro til å gjøre hjelpesendingen mulig:

Grønneviken Industrier AS / Bergen Arbeidssamvirke:
Lån av lastebil
Nordnes Verksteder AS:
Transport og pakking
Norske Shell AS:
Dekning av drivstoffutgifter
Kirkens Nødhjelp:
Dekning av drivstoffutgifter
Fjordline:
Ferge Bergen Hanstholm og retur
Fellesorganisasjonen:
Dekning av diverse reiseutgifter
Ungarns ambassade:
Tollfri transport over Ungarsk territorium
Bergen Sivilforsvar:
60 stål køysenger med bunner og 120 ulltepper
TORO næringsmiddelindustri Rieber & søn A/S:
900 kg base for suppe, gryteretter og sportsdrikk
Meling & Co:
130 kg barnesåpe
Promedico / Scandinavian Mobility:
Diverse medisinsk/teknisk utstyr
Haukeland Sykehus:
Diverse anestesiutstyr
Voss Vidaregåande skule:
PC'er og skrivere
Åsane Teppesenter:
Diverse malerutstyr
Fargehuset, Knarvik:
Maling
Lanier kontorutstyr:
Termopapir
Private gaver:
2 500 kroner
En telefax og ti telefoner
Thomas (11 år):
Ett par nesten nye fotballsko

Stor enighet om ansvarsreformen blant aktørene på SOR-KONFERANSEN



Interessert tilhørere f.v. Hanne Luthen, Oddrun Remvik og Orvar Thorsrud

PÅ RETT VEI?

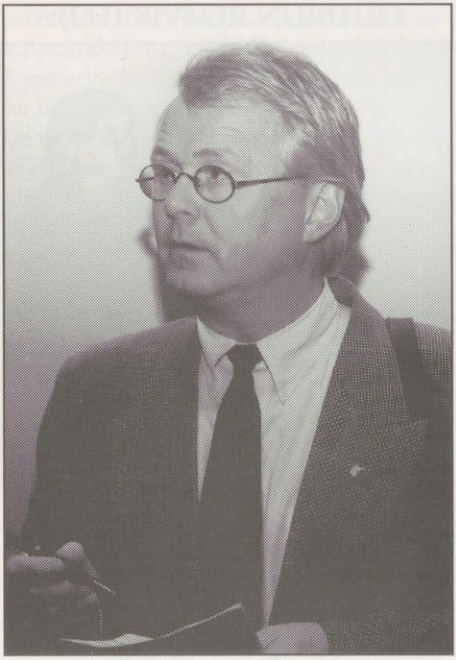
HVOR SKULLE VI? • HVOR ER VI? • HVOR GÅR VEIEN VIDERE?

Dette var overskrift og hovedtema på SOR's Årskonferanse på Hamar i oktober i år. Konferansen som samlet over 200 deltagere var innrettet som en evalueringskonferanse, og satte søkelyset på ulike sider ved HVPU-reformen.

Journalist Lasse Tømte, som på oppdrag fra SOR produserte konferanseavisen - SORavisa nr. 1/1995 - har gitt følgende sammendrag av første dag.

I tillegg presenterer Rapport to foredrag fra konferansen.

Er vi på rett vei? Dette spørsmålet var hovedtemaet på konferansens første dag, og ble fra talerstolen og i paneldebatten besvart med et unisont «ja»: Vi er på rett vei. Ansvarsreformen var et riktig og nødvendig sosialpolitisk veivalg. Flertallet av de psykisk utviklingshemmede har fått det bedre og møter større forståelse i samfunnet enn før. Avvikling av institusjonene har gått aldeles etter planen. Nå er det bare framtida som gjenstår.



Programsjef i NRK Tomm Berntsen ledet paneldebatten «på rett vei»



Salen har ordet.
På bildet ser vi Karl Grûnewald, nestor i det nordiske arbeid for utviklingshemmede

Og framtida betyr ifølge stortingsmann og sosialkomite-medlem Vidar Bjørnstad, en hverdag der reformen er et avsluttet kapittel. Det reformarbeidet, kjent som HVPU-reformen, som ble instiert med odelstingsproposisjon nr. 49 av 1987-88, *skal* avrundes innen utgangen av 1995. Steinar Barstads påstand, at vi bare såvidt er midtveis i reformen og at vi nå trenger en handlingsplan for *neste* femårsetappe, møtte liten forståelse hos stortingsmannen. Likevel kunne Barstad innlede sin avslutningsreplikk på følgende vis: «Det er hyggelig at Bjørnstad og jeg er enige».

For utenforstående – ikke minst for NRKs Tom Berntsen, som skulle lede diskusjonen – fortonte paneldebatten seg som en nærmest uvirkelig demonstrasjon av samstemmighet. Tidligere hadde FO-leder Oddrun Remvik redegjort for interessekonflikter mellom de ulike aktørene på den sosialpolitiske arenaen – politikere, statlige og kommunale administrasjoner, ansatte, brukere, pårørende – og med unntak av brukerne, var de alle representerte i panelet: Hanne Luthen fra FO, Jan Larsson fra Helse- og sosialleder laget, Sidsel Grasli fra NFPU, Fredrik Hoffmann fra Sosial- og helsedepartementet, foruten Bjørnstad og Barstad. Men selv med så ulike ståsteder, fortonte de få spirene man så til motsetninger i debatten seg som lite annet en rent pavlovske reaksjoner.

Det er vanskelig å forstå denne enigheten på annen bakgrunn enn at ansvarsreformen faktisk *var* viktig og nødvendig. Ingen ønsker seg tilbake til institusjonstida. Ingen vil finne på å argumentere mot verdien av å møte psykisk utviklingshemmede med omsorg og forståelse. Ingen ville nekte et medmenneske muligheten for en «meningsfull tilværelse i fellesskap med andre». Ansvarsreformen innebar ikke bare et farvell til institusjonene, men var også uttrykk for at det var vokst fram

nye holdninger mennesker imellom – og åpnet for at disse holdningene også skulle omfatte de svakeste blant oss. Derfor er det lov å være stolte av reformen.

Fylkeslege Ingrid Lyche stilte likevel et spørsmåltegn ved om reformen virkelig *kom* på rett vei, til tross for de fine intensjonene.

Gjennom media konfronteres vi til stadighet med vanskjebner og vanskeligheter i reformens kjølevann. Remvik påpekte at reformen er sentralt iverksatt, men realisert av kommunene. Det betyr at de som gjennomførte den, delte de sentrale målsettingene i varierende grad. Her ligger det mange kimer til konflikt: Staten legger ideelle fordringer, mens kommunene skriker etter penger og med anstrengte kommunebudsjetter skal det lite til før psykisk utviklingshemmede blir salderingspost.

RETTSSIKKERHET

Et lovfestet vern og lovfestede rettigheter for mennesker med psykisk utviklingshemming er uhyre vesentlig i denne sammenhengen. Bjørnstad minnet om at det arbeides med en odelstingproposisjon om psykisk utviklingshemmedes rettssikkerhet ved overgang til egen bolig – og viste forøvrig stor lydhørhet for de betenkninger som kom til uttrykk.

ANDRES PLASS I REFORMEN

Det var ellers enighet om at andre sektorer enn helsesektoren måtte ta sin del av ansvaret for arbeidet med psykisk utviklingshemmede. Samferdsel og kultur ble nevnt som typiske eksempler på sektorer som forsømte sine oppgaver. Hovedkonklusjonen er likevel klar og tydelig: Reformen har vært vellykket. Nå begynner hverdagen.

ODDRUN REMVIK (FO):



Hvilke perspektiver skaper reformen for sosialpolitikken?

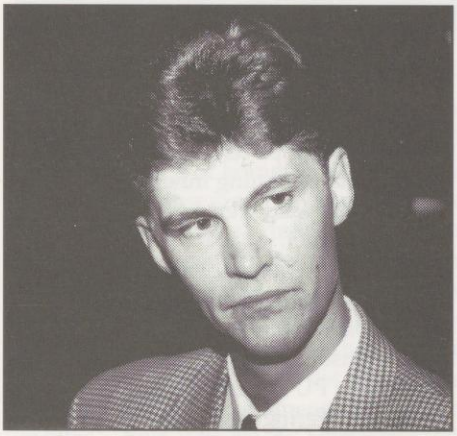
De siste årene har vi sett mange reformer innenfor helsesektoren som alle har hatt like fellesnevnere: Avinstitusjonalisering, desentralisering til kommunenivå – og med intensjoner om at reformene skal gi bedre tilbud for brukerne. Disse reformene er iverksatt av Staten, men skal realiseres av kommunene. Men mens Staten lager fine målsettinger, skriker kommunene etter mer penger. Her ligger det mange kimer til konflikt.

Det er viktig å være positiv i utgangspunktet, men vi må være oppmerksomme på at mange reformer er satt i verk også for å spare penger. Dess mer desentralisering, jo mer **kan** politikerne fraskrive seg ansvar.

Sosialpolitiske reformer må aldri ha som overordnet mål å spare penger. Det er mennesket som må settes i sentrum, ikke pengene – og det er desverre ikke alltid like opplagt for alle. Vi må heller ikke tro at vi kan omorganisere oss bort fra alle

problemer. Det viktigste for reformer i sosialpoilitikken, er at de skal settes i verk for å gjøre velferdsstaten og tilbudene bedre for brukerne og de som trenger hjelp.
De ulike aktørene innenfor helse- og sosialsektoren har, til tross for at de er med i reformene, ulike interesser når reformene skal gjennomføres. Da er det viktig at vi i prosessen spør oss hvor målene ligger. Hvordan ser de ulike aktørene at målene kan bli realisert for sin egen del? Om vi har ulik tilnærming, trenger vi ikke å ha ulik målsetting. Men om vi har det, må vi møtes og diskutere for å finne det ut, og ikke legge skjul på at konflikter kan oppstå. Konflikter må løses ved en aktiv dialog, og ikke ved å mistenke hverandre for å være motstandere av ansvarsreformen.
En pågående ideologidebatt er viktig og nødvendig. Med en kontinuerlig ideologidebatt og kvalitetssikring kan vi lage veien mens vi går, og likevel gå riktig vei.

STORTINGSMANN VIDAR BJØRNSTAD:



På rett vei?

– Reformen var et riktig og viktig sosialpolitisk veivalg.
– Det er utvist stort engasjement for å bedre levevilkår og livskvalitet for utviklingshemmede.
– Det store flertallet av utviklingshemmede har fått det bedre.
– Reformen har bidratt til bevisstgjøring og større forståelse for psykisk utviklingshemmedes rettigheter og plass i samfunnet.
– Institusjonene er avviklet som planlagt.
En viktig målsetting bak reformen var å avvikle institusjonsomsorgen for psykisk utviklingshemmede, og gi et kvalitativt bedre tilbud i kommunene. Med botilbud tilpasset den enkeltes behov, skulle forholdene legges til rette for at psykisk utviklingshemmede så langt som mulig skulle kunne leve og bo selvstendig, integrert i det vanlige samfunnslivet og med tjenester fra det ordinære hjelpeapparatet. Reformen forutsatte også at utviklingshemmede som ikke var tilknyttet HVPU skulle få et tilbud på linje med resten av befolkningen med behov for hjelp.
Avviklingen av institusjonene er det mest målbare ved reformen. Av 5500 institusjonsbeboere i 1988 vil det ved årsskiftet stå igjen 150. De resterende på avviklingsinstitusjon skal flytte ut til alternative tilbud første halvdel av 1996. Dermed blir reformen avsluttet.
Når det gjelder levekår, mestring, boligforhold og livskvalitet har vi i reformperioden sett en positiv utvikling for de tidligere HVPU-beboerne, selv om dette ikke er like målbart som «boligreformen».
Fritidssituasjonen er derimot svekket etter utflyttingen. Den forventede sosiale integrering har ikke funnet sted. De kommunale løsningene virker også i begrenset grad integrerende – mange kommunale tjenester har preg av særomsorg, og mange boliger har lettere institusjonspreg.
Det er også andre forhold som ikke har fått sin endelige løsning. Personellrekrutteringen er stabil, men kompetansenivået

nå er generelt lavere enn under institusjonstida. Det brukes mye ufaglært arbeidskraft, og det er derfor viktig å satse mer på etter- og videreutdanning basert på tverrfaglig undervisning. Det er nemlig ingen enkelt profesjon som kan definere psykisk utviklingshemmedes behov for tjenester.

Men spørsmålet om kompetansenivå er også et sammensatt problem. Vi trenger ikke den gamle kompetansen fra institusjonstida, derimot trenger vi sårt en ansvarliggjøring av folk og sektorer utenfor helse- og sosialsektoren.

Fylkenes ansvar for annenlinjetjenester – sykehus, spesialtjenester, psykisk helsevern – er tilsvarende undervurdert. Kommunenes tjenestetilbud skal først og fremst være habilitetstilbud. Forståelsen av den faglige ansvarsfordelingen mellom staten, fylkeskommunene og kommunene for mennesker med omfattende og sammensatte tileggsproblemer, må økes. Statens rolle er å bidra med kompetanse – og med de pengene som trengs. De økonomiske forpliktelsene hviler på politkerne, som må styre ressursene utfra målsettingene med reformen, også etter at reformen er avrundet.

HVPU-reformen har vært et stort løft. Den har gitt oss et samfunn som er bedre tilpasset de psykisk utviklingshemmede enn hva tilfellet var for fem år siden. Den har vært omfattende og kompleks, den har berørt ikke bare hver enkelt av våre psykisk utviklingshemmede, men også alle andre – personale, kommunene, andre sektorer – og gitt alle et større ansvar. Resultatene er oppløftende og imponerende, men ennå er det mye som gjenstår. Ikke minst må sektorer utenfor helse- og sosialvesenet forstå og ta inn over seg at ansvarsreformen ikke bare er en helsereform.

Vi er på rett vei, men veien må vedlikeholdes. Det vil koste penger, og de pengene skal bli avsatt. Det er også nødvendig å justere retningen.

SIDSEL GRASLI (NFPU)



Redd for at reformen skal bli tatt av dagsordenen

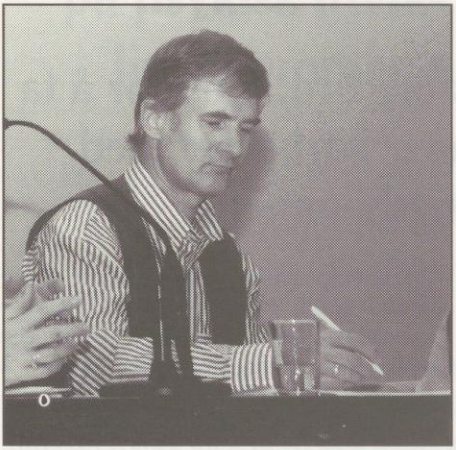
Er vi på rett vei?

Ja: Institusjonene er avviklet. Det er nedlagt et betydelig arbeid i kommunene. Bevilgningen har økt til seks milliarder kroner, en dobling på fem år. Det har skjedd en kompetanseøkning innen forskningen. Og det har skjedd en holdningsendring ute i samfunnet.

Og nei: Vi har fått en meget spesiell boligmasse, med merkelapphus. Svært mange pårørende ønsker seg tilbake til institusjonsomsorgen. Kommunene utvikler egne PU-tjenester, og legger opp til en ny segregering. Folk ansettes som personale i boliger som er å regne som private, uten at det er lovhjemmel for det. Ute i kommunene foregår det lovbrudd i stor skala: 60-70% av alle psykisk utviklingshemmede får ikke vedtak på de tjeneste-

ne de skulle ha. Vi får dagssentre framfor sysselsetting. Det er alt for mye ugjort på kultur- og fritidssektoren. Alt i alt opplever psykisk utviklingshemmede en mye større isolasjon enn forutsatt.
Det er mye som må rettes opp. Kursen må korrigeres – men vi er likevel på rett vei. Den største faren nå er at reformen skal bli tatt av dagsordenen. Det må ikke skje.

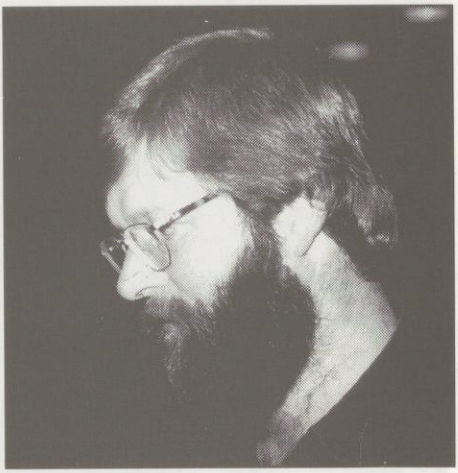
JAN LARSSON (LEDERLAG)



Reformen gjelder alle aspekter ved livet

Vi må huske på at kommunene nokså nylig har fått ansvaret for psykisk utviklingshemmede, og at dette representerer store utfordringer for dem. Kommunene er også forskjellige, og løser oppgaver på forskjellig vis. Når det store flertallet av psykisk utviklingshemmede har fått det bedre etter reformen, taler det til komunenes fordel. Men kommunene må få større midler – hvis ikke vil de hjemmeboende lide.
Debatten rundt institusjonsbegrepet virker ofte som en ordlek. Det er innholdet som er viktig – hva slags liv de psykiske utviklingshemmede får mulighet til å leve. Normalisering og integrering er nøkkelord her – men de langt fleste kommunene satser på dagsentra framfor integrering i det ordinære arbeidslivet.
Reformen har nok skapt mer ensomhet. Kankje man i litt størrre grad burde legge til rette for utvikling av kjernenettverk rundt den enkelte?
Reformen var viktig og riktig, men kompetansen i kommunene er for dårlig. Her trengs det et realt skippertak. Ansvarsreformen må ikke avvikles ennå, til det er alt for mye ugjort.

STEINAR BARSTAD (KS)



– Hvor er vi? Vi er inne til runding

Steinar Barstad merket seg at stortingsmannen omtalte ansvarsreformen i fortid. Den skal avsluttes innen utgangen av 1995. Hvordan er det mulig, når det gjenstår så mye? Alt for mange har ment at reformen handler om å nedlegge institusjoner, men den har faktisk også andre målsettinger enn som så. Vi er ikke kommet lenger enn til midtveis i reformen.

Nå gjelder det å lage en tidsplan for neste epoke – fem nye år. Først i år 2000 har dette muligheter til å komme opp på et skikkelig nivå.

Hvor er vi? Vi er inne til runding, for å bruke seilerspråket. Det er nå vi skulle ha satt opp spinnakeren og seilt i medvind. Men når folk regner ansvarsreformen som avsluttet, blir det blikkstille i neste etappe. Vi kommer ingen vei.

Alt for mange reformsinkere har sluppet unna litt for billig: Fylkene. Samferdselsektoren – Opset har ikke engang hørt om reformen. Kultursektoren som skulle ha spilt en nøkkelrolle i integreringsprossessen, har tilgode å komme med et eneste utspill. Kommunal- og arbeidsdepartementet likeså. Sektorene utenfor helse- og sosialsektoren har ganske enkelt sviktet. Resultatet blir at helseprofesjonene må holde tak i oppgaver de skulle ha sluppet for lengst.

Tiden er ikke inne for store ord, men for å ta vare på gode relasjoner i arbeidet med psykisk utviklingshemmede



HANNE LUTHEN (FO):

Vårt standpunkt er at reformen er viktig og nødvendig. Institusjonsavviklingen er kommet langt, men de andre målsettingene med reformen er langt vanskeligere å gjennomføre. Derfor er det viktig at vi ikke stopper opp – vi må fortsatt ha ansvarsreformen oppført på den politiske dagsorden.

- 70% av de psykiske utviklingshemmede har fått det bedre etter reformen
- 20% har det omtrent som før.
- 10% har fått det verre.

Når det gjelder disse 10%, må vi se nærmere på hvilke betingelser som må oppfylles for at de skal få det bedre.

Alle later til å være enige om hvilke problemer som må løses og hvilke målsettinger som ikke er nådd. Kompetansenivået er for lavt, det er for få fagfolk i kommunene. De kommunale tilbudene har for dårlig innhold.

For å komme videre er det viktig at fagprofesjonene våger å være kritiske til sin egen virksomhet.

Folk flest, ansatte og eksperter:

Tre ståsteder og tre perspektiver på psykisk utviklingshemmede

AV HEGE LERKERØD PETERSEN,
sosialantropolog
Høgskolen i Østfold



For et par uker siden var jeg vitne til et underholdningsinnslag på en stor jubileumsfest for et firma. Sceneopptredenen mellom forrett og hovedrett fikk meg igjen til å tenke på det jeg har vært opptatt av i noen år: Hvordan ulike personer forholder seg til fenomenet utviklingshemming. Underholderen var visstnok leder for et reklamebyrå og vi kan derfor presumtivt gå utifra at han visste hva han gjorde.

Folk i reklamebransjen arbeider som vi vet med å selge og deres strategi er å treffe folk på hjemmebane. Underholderen fremstilte en relativt idiotisk person som ikke kunne klassifiseres som noe annet enn utviklingshemmet. Den personen som ble gestaltet, fremsto som udsedvanlig dum, fumlete og uten den minste bevissthet over egne begrensninger. Den store åpenbaringen for meg var at folk i salen holdt på å le seg ihjel. Hva var det egentlig to hundre godt voksne mennesker med ulik bakgrunn fant så gøyalt? Svaret må jo være noe sånt som at personen som ble fremstilt, var den ufrivillige klovn – han var morsom uten å vite det. Så etter år med reformering av de utviklingshemmedes hverdag, diverse holdnings -og opplysningskampanjer rettet mot det norske folk, avisdebatter og forskningsprosjekter, er det fremdeles hevet over enhver tvil at nordmenn ikke kan sies å ha en felles oppfattning om hvordan utviklingshemmede skal forstås. For hvis det finnes kun en forståelse: Hvorfor lo ikke jeg da? Slik jeg ser

dette er det med andre ord fremdeles interessant å finne ut av oss selv, i betydningen: Hvordan klassifiserer vi ulike sosiale personer?

Mitt bidrag til forskning om HVPU reformen er analyser av aktører som på et eller annent nivå, har oppfattninger om utviklingshemmede.

Det jeg vil snakke om her er således ikke livet til de utviklingshemmede før eller etter reformen, ei heller om de utviklingshemmede direkte – kun indirekete – i det jeg mener det er av interesse av å finne ut av hvordan ulike aktører i denne gruppens nærhet, begrepsfester, forstår og forklarer utviklingshemmede og utviklingshemming. En kan nemlig ikke se bort i fra at disse har innflytelse m.h.t. utformingen av utviklingshemmedes liv og/eller omgivelser.

For å systematisere aktørers erfarings- og tankeverden konstruerte jeg, i sin tid, tre modeller som jeg mener sier noe om ulike gruppers tenke og handlemåter i forhold til psykisk utviklingshemmede. De tre modellene har jeg kalt: «ekspertmodellen», «pleiermodellen» og «folkemodellen».

Jeg har tidligere pådratt meg enkeltes vrede over det de opplever som å bli «puttet inn i» modeller. Jeg skylder derfor å gjøre oppmerksom på at jeg er den første til å innrømme at mine modeller ikke kan tres nedover en kompleks virkelighet, eller forteller den fulle sannhet. Imidlertid vil jeg holde fast ved at de kan fortelle noe om aspekter ved den samme forvirrende og sammensatte virkelighet. Og også om muligheter for sosial integrasjon.

Det interessante som fremtrer ved analyser av mine modeller er at de på den ene siden kommuniserer vidt forskjellige oppfattninger om hvordan utviklingshemmede skal forstås og hvordan en skal forholde seg til dem. Men på den annen side vises det også at det foreligger en generell enighet om visse verdier. Enigheten må bunne i at det må foreligge et sett felles verdier og felles moral blandt de forskjellige gruppene. Hvordan kan det da forklares at det finnes en uenighet med hensyn til hvordan psykisk utviklingshemmede skal forstås? For å svare på dette vil jeg nå gi en kort innføring til de tre modellenes innebyggde logikk.

«EKSPERTMODELLEN»

Om vi ser på «ekspertmodellen» så er det sterkeste signalet vi får at utviklingshemming er sammfunnskapt. Eksperter har jeg i denne sammenheng bestemt til å være: Foreldreorganisasjonen NFPU, politikere samt representanter for fagretninger som f.eks. pedagogikk, sosiologi og spesialpedagogikk. Med andre ord sentrale aktører i arbeidet med utformingen av HVPU reformen.

Om vi skal identifisere forståelsen av sammenhenger og relasjoner bak tesen om «den samfunnskapte åndssvake» er det helt sentralt at: utviklingshemming ikke skal forstås som sykdomsrelatert, men mer som et holdningsproblem. Hvis vi ikke oppfatter og betrakter utviklingshemming som avvik, er eller blir det heller ikke det. Innebakt i en slik forståelse ligger det også en historisk forflyttning av fokus m.h.t. til hva som ansees som relevant kunnskap om utviklingshemmede.

Helt kort kan en si at naturvitenskapen, i følge ekspertene, har mistet sin autoritet som objektiv forklaring. Dette har sammenheng med at naturvitenskapelig inspirert forståelse konsentrerer seg om «feil» på individet, m.a.o. et fokus på det ulike, abnormale og partikulære. Den nye kunnskapskilden, samfunnsvitenskap, blir av ekspertene fremhevet som viktig fordi den tilbyr en forklaring som gir en bedre helhetsforståelse:. Nemlig av hvordan psykisk utviklingshemming må forstås i forhold til pro-

sesser i samfunnet, sosiale defineringsprosesser som fører til at noen blir sett som avvikere.

Innenfor ekspertmodellens logikk må en slik forståelse av sammenhenger føre til en politikk som har det mål å utjevne forskjeller. Ved å ikke bare insistere på likeverd, men også på likhet er målet å gjøre de utviklingshemmede mer like andre, f.eks. gjennom å fremskaffe normalt bosted, vanlige samhandlingspartnere etc. I følge oppskriften vil da psykisk utviklingshemmede fremstå som andre og dermed vil avviksstempelet bli mindre tydelig og stigmatiseringen avvta. Spissformulert blir ekspertenes bilde av sammenhenger noe sånt som at: Oppfattelsen av ulikhet mellom en selv og en person med psykisk utviklingshemming er sosialt konstruert og siden oppfattelsen er konstruert, *les ikke egentlig virkelig*, kan opplevelsen av forskjellighet konstrueres bort ved hjelp av ulike sosiale *in-puts*.

Ekspertmodellen insisterer også på å skape likhet i sosiale relasjoner. I informasjonsheftet «Din nye nabo», utgitt av sosialdepartemetet og kommunenes sentralforbund, står det bl.a.: «Vanlige regler bør også gjelde for mennesker med psykisk utviklingshemming. Vi viser respekt for dem ved at vi setter grenser for hva vi akspterer. Godta det du ville godta av andre. Vær ærlig mot deg selv. Si ifra dersom det er noe du ikke liker».

Her er altså budskapet at psykisk utviklingshemmede er moralskt tilregnelige i samme grad som andre, og om en mener at de burde oppføre seg annerledes – ja så kan en bare gi beskjed. Det finnes altså intet som tilsier en annen holdning overfor dem, enn de holdninger vi møter andre mennesker med.

Oppsummert ligger det i ekspertmodellens logikk at utviklingshemmede ikke bare er *likeverdige* , men også *like*. Dette innbærer da også, som demonstrert, at de kan samhandles med på samme måte som andre. De *skal* behandles etter samme moralske standard.

Ekspertene må sies å være meget involvert i å forvalte «det gode liv» (selv om dette er en formulering jeg aldri har sett dem bruke...) for denne gruppen.

«FOLKEMODELLEN»

Når det gjelder «folkemodellen» så er de sjelden involvert i samme grad som ekspertene, men de har både meninger og tanker om hvem de utviklingshemmede er og de utgjør en viktig gruppe i forhold til HVPU reformens intensjoner. De er påtenkt som samhandlingspartnere for psykisk utviklingshemmede og de er derfor målgruppe for det holdningsarbeidet reformen også er. Således er det av interesse å vite mer om denne lite homogene gruppen som går under betegnelsen «folk flest», spesielt deres holdninger overfor psykisk utviklingshemmede,

Et slående trekk ved folkemodellen er at folk opererer med *er* og ikke *bør* når de forholder seg til utviklingshemmede. Dette vil si at når folk vurderer utviklingshemmedes handlinger tenker de ikke : «Den personen der burde handle annerledes!» Tvertimot er fraværet av et *bør* eller *burde* totalt. Dette indikerer at folk ikke følger oppfordringen om å behandle utviklingshemmede som tilregnelige individer.

Hvordan kan vi forstå dette?

Om vi tar for oss de store avviksteoretikerne som Goffman og Becker påpeker de nettopp at overfor de vi oppfatter som avvikere opererer vi med et *bør* eller *burde*. Hvorfor det? Jo, fordi vi tillegger avvikerne kapasitet til å handle annerledes en de gjør. Vi blir moralskt forarget overfor avviket og vi tillegger dem ansvar for at de oppfører seg på måter de ikke burde. Det vi snakker om her er,

for å si det enkelt, en ansvarliggjøring av det enkelte individ som ifølge oss handler galt. Det er således når presumtivt tilregnelige personer handler i uoverenstemmelse med felles normer at avviksdefineringen kommer med i bildet.

Eller for å si det annerledes: Folk skiller mellom forskjellig avvikende oppførsel. En full person kan i følge folkemeningen noe for at hun har drukket og dermed hever seg over akseptable atferdregler. En utviklingshemmet person kan ikke noe for sin atferd – de er født sånn – i følge «folk flest». Igjen, utviklingshemmede er antatt å ikke kunne noe for sin oppførsel, mens fulle folk kan noe for at de har drukket. Det er dette problemet referer seg til: Hvordan kan vi bli moralskt forargede – ha rett i at vedkommende er en tulling – når de antas ikke å ha bevissthet om konsekvensene av egen atferd? Vi kan si vår mening om fulle folk. «Hun kan jo ikke oppføre seg» eller «han burde da kunne ta seg sammen», og vi kan be personen skjerpe seg. En tolkning av det problem dette skaper er da at utviklingshemmede ikke kan noe for at de oppfører seg som de gjør og det må vi selv ta konsekvensen av ved å unnlate å reagere. Om vi derimot reagerer vil det nærmest oppleves som umoralskt – fordi det er galt å be noen slutte med handlinger de ikke kan noe for.

Et utmerket bilde på situasjonen er at folk flest velger å klassifisere utviklingshemmede som noe i nærheten av uansvarlige barn. Ved å foreta en slik klassifikasjon fratas den enkelte psykisk utviklingshemmede ansvaret for sine handlinger ved at de sees som uskyldige: *De vet ikke hva de gjør og de kan ikke noe for at de er som de er.* Det at de utviklingshemmete er uskyldige referer seg også til dette at psykisk utviklingshemmete ikke har bestemt seg for å gjøre ting vi misliker – de kan ikke noe for det – akkurat som naturen ikke kan noe for at den er som den er. Igjen ser vi at det er lite bør, men mye er – *de er som de er.* For folk flest er således utviklingshemmede mennesker født syke, de er ikke samfunnskadete.

Det er på denne bakgrunn vi kan forstå hvorfor «folk flest» ikke følger oppfordringen om å behandle utviklingshemmede utfra en felles moralsk standard. I stedet kontekstforklarer de psykisk utviklingshemmedes atferd. Dette innebærer bl.a. at folk opererer med en annen moral – om hva som er riktig og galt – overfor utviklingshemmede en hva de gjør overfor hverandre.

I konsentrert form forteller «folkemodellen» at utviklingshemmede for «folk flest» plasseres i kategorien barn for å være med i kategorien menneske. Ved å sammenligne dem med barn får de sitt menneskeverd: De blir likeverdige, men samtidig understrekes det at de er ulike. Dette betyr ikke at ikke folk flest innrømmer dem likeverd som mennesker eller visse rettigheter som borgere i Norge, men det finnes for folk flest grenser for å betrakte dem som like og gi dem like rettigheter.

«PLEIERMODELLEN»

Nå er jo pleierne i en helt spesiell posisjon sammenlignet med både ekspertene og folk flest fordi de mer enn andre er involvert i det praktiske dagligliv sammen med utviklingshemmede. Sagt annerledes kan vi se det som at de kontinuerlig får testet ut sine idealer i en praktisk hverdag.

Det fremtredende trekk i pleiermodellen er det paradoks at i samhandling med psykisk utviklingshemmede skal en på en og samme tid oppføre seg som om det finnes og ikke finnes noe som tilsier en annen oppførsel enn den en har overfor andre. Ved samhandlingsanalyser blir det åpenbart at personalet opererer med (minst) to

ulike standarder for vurderinger. Pleiermodellen kommunisererer at: utviklingshemmede er lik pleierne og andre folk, men samtidig høyst forskjellige og ikke sammenlignbare med pleierne og andre folk.

Dette kan fremstå som høyst forvirrende, men er egentlig ikke det. Saken er ganske enkelt at hvilke verdikoder som aktivisereres er situasjonsbestemt. Alt etter som hva saken gjelder og hva slags form for samhandling som foregår kan pleierne skifte mellom riktige handlingsmåter.

Bakenforliggende forklaringer på «pleiermodellen» er delvis at denne er informert av ekspertmodellen: De psykisk utviklingshemmede er som andre mennesker og skal derfor behandles likt. Samtidig har også pleiermodellen fellestrekk med folkemodellen: De psykisk utviklingshemmede er høyst forskjellige fra oss selv og må derfor behandles annerledes. Vi kan også si det slik at pleierne er både terapauter og de er vanlige sosiale personer.

Pleiermodellen er slik sett meget forskjellig fra de to forutgående modellene. Når pleierne synes å mene at psykisk utviklingshemmede er for spesielt interesserte, refererer dette seg til nødvendigheten av å tilvenne seg et utvidet normalitetsbegrep. I samvær med utviklingshemmede er det mer som skal passere som normalt, enn det er med andre folk en kjenner. Samtidig skal pleierne være i stand til å bevare grepet om egen virkelighetsforståelse. For et faktum for de fleste er at et mer intensivt samvær med psykisk utviklingshemmede, forutsetter en veksling mellom to kulturelle universer: Verden slik den fremstår i samvær med psykisk utviklingshemmede og slik den fortoner seg i samvær med andre sosiale personer.

For å oppsummere så er det slik at pleierne har flere moralske standarder samtidig: Utviklingshemmede *kan* og *skal* i visse situasjoner ansvarliggjøres ut fra en felles moralsk standard. På den annen side så må de andre ganger kontekstforklares. Dette fordi de er *kvalitativt* forkjellige fra andre sosiale personer.

Ut fra det jeg har sagt så langt er det åpenbart at et og samme fenomen kan tolkes på vidt forskjellige måter avhengig av hvilket ståsted en har. Det alle ser ut til å være enige om, er at utviklingshemmede er likeverdige og dermed bør ha de samme rettigheter som andre borgere av Norge. Det «uenigheten» referer seg til er hvor like det går an å bli. Begrepsparet likeverdighet - likhet viser dermed til både enighet og uenighet. Om en ser på de ulike moralske standarder blir dette særs synlig.

Folk flest tillegger utvilingshemmede et likeverd og dermed også like rettigheter, men de sier samtidig at denne gruppen ikke kan ansees som tilregnelige moralske personer. Ergo er de ikke å regne som like i betydningen like sosiale personer, som kan samhandles med på like fot.
Ekspertene insisterer på sin side på at likeverd og likhet blir ett og det samme og ser ingen grunn til at folk flest skal oppleve utviklingshemmede som utilgjenglige samhandlingspartnere. Sagt annerledes signaliserere ekspertmodellen at det ikke finnes noen fornuftig grunn til at ikke folket samhandler mer ekstensivt med utviklingshemmede.

Pleierne på sin side må sies å blande likeverd og likhet etter den oppskrift som passer best for anledningen.

På bakgrunn av det jeg nå har sagt kan en spørre:

ER SOSIAL INTEGRASJON EN UTOPI?

Spørsmålet om sosial integrasjon som et realiserbart prosjekt kontra en urealiserbar ønskedrøm har vært stillt flere

ganger de senere årene. Jeg vil her bringe frem noen tanker jeg har om prosjektet; sosial integrering av psyksik utviklingshemmede. Er sosial integrasjon utopisk i betydningen at det er urealiserbart?

På bakgrunn av egen forskning når det gjelder «folk flest» og deres forhold til utviklingshemmede mener jeg at en kan svare både ja og nei på spørsmålet. Slik jeg ser det er det folk flest som er målgruppen for prosjektet som går ut på å fremme sosial integrasjon og spørsmålet må derfor besvares utfra hva en vet om deres forhold til utviklingshemmede pr. i dag. (Pleierne er slik jeg ser det mer å anse som middel for målet integrasjon. De skal være hjelpere i prosessen). Når det gjelder den vanlige mann og kvinne mener jeg å se at de for lengst har åpnet opp for sosial integrasjon på et ganske viktig område: De har ingen motforestillinger mot at utviklingshemmede er mennesker på linje med andre. Derav følger total aksept av utviklingshemmedes rettigheter på linje med andre, kanskje med noen unntak. Folk innrømmer de utviklingshemmede menneskeverd og en kan derfor si at i forhold til en slik dimensjon er utviklingshemmete fullt ut sosialt integrert. Det problematiske aspekt ved sosial integrasjon dukker opp når en med integrasjon mener samhandling, altså sosiale relasjoner.

Så kan en spørre om det faktiske fraværet av samhandling, mellom psyksik utviklingshemmede og andre, har sin bakgrunn i manglende kunnskaper om psykisk utviklingshemming hos folket. Mangler folk kunnskaper som ville gitt andre holdninger og mer samvær?

Jeg vil hevde at det er et feilslått prosjekt å forsøke å påvirke folket til mer samhandling. Med det mener jeg at folk neppe lar seg oppdra til utstrakt samvær. Hvorfor? Det er en gedigen misforståelse at alle i utgangspunktet har samme interesse for psykisk utviklingshemmede, om de bare lærer seg til å tenke på dem annerledes. Poenget er at «folk flest» finner det av minimal interesse å kommunisere med noen som ikke er på samme nivå som dem selv. Folk flest vil ikke bli i stand til å se på utviklingshemmede som jevnbyrdige samhandlingspartnere 1) fordi utviklingshemmede ikke er fullt ut ansvarlige for det de gjør 2) en kan derfor ikke bedømme dem som andre og 3) som følger logisk av dette: psykisk utviklingshemmede har ikke nødvendigvis de samme interesser og vil derfor ikke bli valgt på samme måte som andre en velger eller lar være å samhandle med.

Om en innser at forsøket på å oppdra folket til utstrakt samhandling er dødfødt kan en alternativ strategi være å forsøke å se konkret på i hvilke sammenhenger det er mulig å integrere utviklingshemmede og hvilke personer som kan tenkes å ha interesse av samhandling med dem.

Problemet med å operasjonalisere et så lite håndfast begrep som sosial integrasjon er store. En kan være sosialt integrert på mange ulike måter: i forholdt til en familieenhet, arbeid, i idrettsorgansiasjoner, i forhold til økonmisk struktur, deltakelse i kaffepauser, kommunikasjonsferdigheter i forsamlinger osv.

Hvis vi åpner for at det finnes grader av innenforhet og utenforhet, dvs. at det finnes større eller mindre enheter en kan være en del av, (er det ikke slik vi alle lever våre liv?), vil en kunne si at sosial integrasjon slett ikke er noen utopi. Om en derimot insisterer på at psykisk utviklingshemmede kan og skal samhandle med folk i alle deler av det sosiale liv vil en måtte konkludere med at dette er en utopisk forestilling i betydningen at det er en vakker tanke, men desverre intet

mer en det. En kan ikke forvente at folk skal behandle dem som hvem som helst. Om folk skulle ta dette på alvor er jeg redd for at dette ville føre til neglisjering. Imidlertid er det lite trolig at så vil skje for vi vet veldig godt med oss selv at der er forskjell på folk. I det daglige klassifiserer og plasserer vi hverandre til stadighet. Dette er intet mindre en et fellesmenneskelig trekk. Om dere ser egne liv fra utsiden er det antakeligvis slik som med meg selv: Jeg har for det meste omgang med folk som har forbausende mange fellestrekk med meg selv. Det være seg felles familiebånd eller felles bakgrunn utdanningsmessig eller interessemessig. Dette betyr ikke nødvendigvis at folk er lukket for samhandling med folk som er annerledes enn dem selv, men at der finnes grenser for hvor stor interesse vi er i stand til å opparbeide overfor personer vi opplever som så fremedartet at normal kommunikasjon fremstår som vanskelig. Igjen: om sosial integrasjon er utopisk – avhenger av hva vi forstår med det og hvem som skal stå for denne integrasjonen.

En annen fare ved å ikke konkretisere hva sosial integrasjon skal inneholde og hva begrepet skal stå for i praksis er at begrepet og idealet blir det vi kan kalle humanistisk glasur. Glasur i den forstand at alle er enige om at integrasjon er bra, så bra at det blir vanskelig å skrape i glasuren og se hvordan de psykisk utviklingshemmedes hverdag faktisk arter seg.

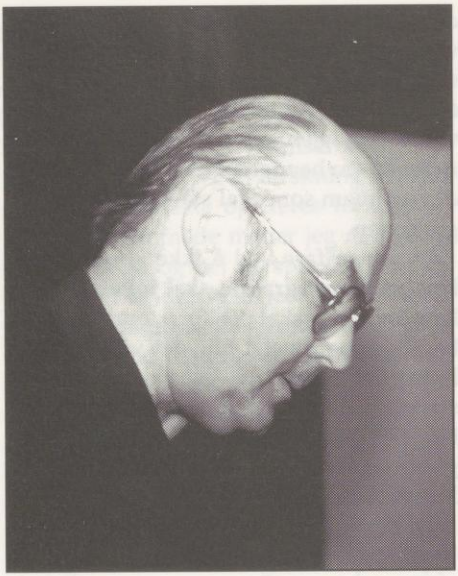
Takk for oppmerksomheten!



nu är en fullträff!

Nu betyder Nordisk Utveckling, den samnordiska tidskriften om psykisk utvecklingsstörning och dess socialpolitiska aspekter.
Man kan säga at **nu** är ett samnordiskt samvete. **nu** ventilerar den psykiskt utvecklingshämmade individens ställning i dagens samhälle, **nu** visar på rådande trender, **nu** påverkar - med hjälp av sina läsare och medarbetare hele den nordiska verkligheten. **nu** är ett organ för NFPU, Nordiska Förbundet Psykisk Utvecklingshämning.
Såhär skall du beställa **nu:**
Fyll i ett inbetalingskort, kom ihåg **namn och adress!**
Betalingsmottagare är **«Tidskriften NU c/o FDUV».**
Kontonumret är: **Sparebanken NOR,** bankgiro 8200.01.89738.
Beloppet är bara **200 NOK.**

Abonnera nu!



I møte med morgendagen

Oppsummering og refleksjon over SORs årskonferanse 1995.

AV KJELL-HENRIK HENRIKSEN

METAPERSPEKTIVER PÅ SAMFUNN OG REFORM

Ansvarsreformen eller HVPU-reformen kan lett sees som noe isolert, noe for seg selv, noe spesielt. Det er selvfølgelig noe riktig i en slik innfallsvinkel. Og en konferanse som denne må ta et slikt utgangspunkt for ikke å bli for utflytende og generell. Men fra en betrakters side er det en betydelig risiko knyttet til å dvele ved det spesielle for lenge. Da mister man og kanskje glemmer det store perspektiv. Dette perspektiv er alltid nødvendig for ikke å se bare trær, men også en skog.

Futurologen Alvin Toffler har gitt oss en inndeling i menneskehetens livsløp som er litt anderledes enn de fleste andres. Jeg gjengir ham her.

Han sier at vår historie kan inndeles i følgende faser:

- nomadefasen
- jordbruksfasen
- den teknotroniske fase

og at vi nå går inn i en

- biogenetisk fase.

Å innespærre mennesker i institusjoner er et fenomen som eksklusivt knyttes til industrifasen. Sosiologen Michel Foucault har i sine to berømte verk: "Galskapens historie" og "Overvåkning og straff" vist at institusjoner ikke er et allment fenomen, men et fenomen knyttet til spesielle tidsepoker med en ideologi for nettopp institusjonalisering. Når vi så ser på HVPU-reformen, må vi i intellektuell ærlighet stille spørsmål om avinstitusjonalisering av omsorg for psykisk utviklingshemmede er et spesielt prosjekt knyttet opp til Lossius-komiteene, eller mer et uttrykk for en generell samfunnsutvikling som ville ha kommet med eller uten Lossius og andre sentrale aktører.

Ser vi på reformen i tid og rom, de anskuelsesformer filosofen Immanuel Kant mente at vi ser alt i, er det innlysende at det har vært kontinuerlige reformer innen alle samfunnsområder så langt tilbake i historien vi kan se. I et slikt perspektiv

blir «vår reform» bare et lite fragment, om enn aldri så viktig.
Da apotekene kom til Norge i 1595, sprede de seg raskt til 12 - 15 byer i løpet av de første hundre år. Apotekene var vårt første profesjonelle helsetiltak. Ser vi i ettertid hva som førte til at de ble grunnlagt der de ble, var det neppe folks behov for medisiner. Derimot ser vi fire andre elementer:

- kommunikasjon mellom folk
- konsentrasjon av folk
- komfortbehov hos apotekeren.

Sosiologen Robert K. Merton skjelner mellom manifeste og latente funksjoner. Med det sikter han til at det vanligvis er et skille mellom de offisielle begrunnelser og de faktiske beveggrunner. Når det gjelder etableringen av apotekene for noen hundre år siden, ser vi det klart. Det var ikke medisinbehovet i befolkningen, men marked og komfort som gjorde utslaget for apoteklokaliseringen.
Men ingen har vært inne på om det også finnes latente funksjoner i Ansvarsreformen. Så langt kjenner vi bare til de aktverdige argumenter og begrunnelser: at psykisk utviklingshemmede skal få et bedre liv. Men det er neppe hele sannheten. Antropologen Hege Lerkerød Petersen ga oss en mulig nøkkel til å forstå latente funksjoner i reformen idet hun viser til tre ulike kulturer og forklarigingsmodeller:

- ekspertmodellen
- pleiemodellen
- folkemodellen

Dette er refleksjoner som det nå er på tide å ta opp; ikke for å finne de uredelige motiver og profittørene, men for bedre og dypere å forstå de sosiale og samfunnsmessige prosesser som denne reformen er en del av.

DEN LUKKEDE REFORM

Allerede i innledningsforedraget kom Oddrun Remvik inn på at reformen kan bli både lukket og skjult. Tor Inge Romøren fulgte også opp i dette spor. Her er det viktig å beholde to perspektiver fra hverandre. Enhver reform eller tiltak må politisk og forskningsmessig avgrenses for å kunne evalueres. Dette er rett og slett en metodisk nødvendighet.
Men det er uheldig om denne avgrensning skjer på andre områder slik at samfunnets bevåkenhet og interesse blir fraværende. Det man må advare mot er dem som ønsker reformen som «sitt bord», sin «livssol» som de i narsisstisk ensomhet vil ha full råderett over. I konferansen ble det sagt: Ingen kan ha monopol på en diagnosegruppe. Det er sikkert riktig. Og det kan tilføyes: Ingen kan ha monopol på en reform. Begge deler er det alltid noen som vil forsøke på. Monopolistene har dere alltid hos dere!
En av mange utfordringer som gjenstår er å få flere perspektiver inn i reformen, ikke minst folkets perspektiv. Det kan gi ny innsikt, men også ny fremdrift.
De samfunnsbilder og den samfunnslæring som folk flest er henvist til, finnes i massemedier og literatur. Det norske folk får vite mer om psykisk utviklingshemmede gjennom fjernsynsserien «Lov og rett i LA» en gjennom Helse- og sosialdepartementet.
Og den lesende del av befolkningen vil kjenne litteratur som:

- Ragnhild Magerøys: Gunnhild, Forbannet Kvinne og Kjærlighet spør ikke.
- Sigrid Undset: Olav Audunssøn
- Odd Eidems novelle: «Hest» i Zik Zak
- Jacob B. Bulls østerdalsromaner er også instruktiv lesing. Dette er en virkelighet ekspertene i liten grad kan ha innvirkning på, og dessverre er de også ofte ukjent med den.

HONNØRORD OG FYORD

Disse fenomener synes å være menneskeheten sanne følgesvenner. Tabuer, fyord og honnørord danner det seg i alle kulturer. Også i reform-kulturen finner vi ordpar som

HONNØRORD	TABU-ORD
• egen bolig	• institusjon
• integrering	• segregering
• pårørende	• eksperter/fagfolk
• liket	• ulikhet
• individualitet	• kollektiv
• rettighet	• barmhjertighet
• normalisering	• særtiltak

Det bekymringsfulle med fy-ord eller tabu-ord er at det kan berøve oss for verdifulle begreper og godt tankeverktøy. Ta for eksempel ordet «egen bolig» som alltid fremstilles som et gode i PU-kretser. Det er forholdsvis lett å kunne å kunne dokumentere at dette tilbud for noen også har gitt ensomhet og isolasjon.

I denne konferansen er det brukt begreper som PU-bolig. Det har enda til vært hevdet fra enkelte at de vil være i stand til å plukke ut alle PU-boligene i en kommune uten å få kjennskap til hvor de ligger på forhånd. På den annen side er det hevdet at institusjoner kan være så integrert i lokalsamfunnet at ingen kan peke dem ut. Ordene «egen-bolig» og «institusjon» blir enten meningsløse eller farlige uten nærmere spesifisering av hvordan de brukes og med hvilket innhold.

Grunnen til at de i dag er meningsløse er at de ikke er definert og avgrenset. De lever sitt liv uten innhold. Grunnen til at de er farlige skyldes at en bolig kan bli en institusjon, og en institusjon kan faktisk være en bolig.

Det er grunn til å tro at vi trenger alle begrepene til vårt vokabular, og vi må bruke dem som hensiktmessige og definerte tankeverktøy. Uten det havner vi mer i magi enn refleksjon.

HVA MANGLER VI I REFORMEN

Allerede i starten på konferansen ble det etterlyst hvilket menneskesyn reformen bygget på. Det kan være en betimelig etterlysning, men det er ikke sikkert at en menneskesynsdebatt vil gjøre reformen godt. Det kan utvikle seg til en ny kamparena. La oss se på den menneskesynsmenyen som ligger nærmest i vår vesterlandske kultur:

- **Platon** fremstilte mennesket som en todelt skapning av sjel og legeme hvor sjelen var det virkelige menneske, mens legemet var av mindre verdi.
- **Aristoteles** hevdet at mennesket var det ypperste av alle levende vesener; at mannen var fulkommen, mens kvinner var missdannede eller ufullkomne menn.
- **Oldkirken** så mennesket som skapt i Guds bilde, som verdens navle og mening.
- På 1800-tallet slo et **biokjemisk syn** på mennesket igjennom. Mennesket ble redusert til å være en biokjemisk organisme.
- I den vestlige verden synes **det fragmenterte og det relativerte menneskesyn** å være mest fremtredende.

Filosofene har hverken vært samstemte i tidsepoker eller mellom tidsepoker. En menneskesynsdebatt i kjølvannet av ansvarsreformen kan derfor like godt bli ødeleggende som oppklarende og avklarende.

En annen etterlysning var spørsmålet om ideologien i reformen. Her kan vi ha de samme refleksjoner som omkring menneskesyn. Det finnes en rekke generelle ideologier, og en del spesielt innrettede helseideologier. Noen korte eksempler på disse er at helse- og sosialtjenesten kan drives etter:

- **avkalltanken;** det betyr at den som gir

seg inn under tjenesten må gi avkall på alle rettigheter og underkaste seg regimet.

- **omsorgstanken;** den som mottar tjenestene må være objekt for andres omsorg, selv om omsorgen skaper uverdig passivitet.
- **medvirkningstanken;** den som mottar helsetjenster er både subjekt og objekt. I denne tankemodellen er **relasjonalitet** et fremtredende begrep. Aktørene er gjensidig avhengige av hverandre.

En annen tenkemåte har sosiologen Thorbjørn Axelsen gitt uttrykk for i boken «Det tause sykehuset». Han hevder at vi kan se på sykdom som:

- en **straffedom;** den som er syk eller har et lyte har det som en straff fra Gud eller åndene.
- **maskinfeil;** den som er syk skal repareres
- en **sosiofysisk interasjonsprosess** hvor den som er som er syk samhandler med en rekke faktorer og aktører.

Hvilken av disse ideologiene som skulle passe på reformen og passe for ulike aktører i reformen, er høyst uklart. Men at det samme menneskesyn og den samme ideologi skulle passe for alle aktører, er tilnærmelsvis utenkelig.

HVA VINNES OG TAPES I EN REFORM?

I en reform vil det være både tap og gevinst. Det nytter ikke å si som Ole Brum på spørsmålet om han ville ha melk eller honning: «Ja takk, begge deler».

Flere av foreleserne pekte på dette. Spesielt tok Einar Vetvik og Tor Inge Romøren opp slike aspekter. Hva kan vinnes og hva kann tapes?

Gevinster

- et pluralistisk lokalmiljø
- desentralisering og forskjeller
- spredning av kompetanse
- holistisk ekspertise

Tap

- et egalitært lokalmiljø
- sentralisering og likhet
- sentralisert kompetanse
- reduksjonistisk ekspertise.

Man kan eksempelvis ikke få et lokalmiljø både med og uten psykisk utviklighemmede. Ved nedleggelse av sentralinstitusjonene kan man ikke samtidig opprettholde sentralinstitusjonens ekspertise. Forandringer må komme. Det viktige er at man ikke taper vesentlige og uerstattelige verdier og kompetanse.

PÅ VEI MOT FREMTIDEN

Sett over et perspektiv på et halv tusen år har menneskelivet i Norge forandret seg så voldsomt at vi knapt kan tenke oss det. Det samme har situasjonen for psykisk utviklingshemmede. For fem hundre år siden var det knapt noen som tenkte på psykisk utviklingshemmede som egen gruppe. Derfor er de også så vanskelige å få øye på i historien. På veien videre inn i fremtiden kan kanskje diss punktene være verd å tenke på midt i alt det andre gledelige som skjer.

For det første bør reformatorene bli mindre nærsynte slik at vi ikke får en særreform. Reformen må bli en del av den generelle samfunnsformasjonen.

Dette betyr blant annet å unngå **kjettergrøften**. En kjetter er som kjent en som tror for meget på for lite.

Den andre grøften vi bør unnvike er **ensidighetsgrøften**. Hvis ansvarsreformen blir en ekspert- eller elite reform, vil den kunne miste sin folkelige legitimering. SOR-konferansen var tidligere preget av folkelighet og av frivillig innsats fra glade og engasjerte amatører. Disse er forsvunnet og gått tilbake til folket. Men de er der og er meningsberettigede.

For det andre må vi huske at intet vesentlig i verden er oppnådd uten engasjement. De mange engasjerte i dette arbeidet må ikke bli trette og motløse på grunn av det Max Weber kalte "Die Entzaberung der Welt". med det siktet han til at engasjementets og fortryllelsens ring ble borte i saklighet og byråkrati. Det er fortsatt grunn til å synge "Seieren følger våre faner" når man ser alt som er oppnådd. For det tredje bør vi unngå enhver form for elendighetsbeskrivelse og sosialpornografi. Ved store sosiale forandringer følger det alltid stor sosial smerte. Slik må det være i ansvarsreformens kjølvann. og dette gjør det naturlig å la feilslag bli justert som det de naturlig er; manglende innsikt og manglende erfaring uten nødvendigvis ond vilje og maktbrynde.

Det er grunn til å se stort på reformen, men man må ikke se så stort på den at den ikke skal lide av alle reformers svakheter. Den løser de problemer som vi har vært mest opptatt av å løse. Og den skaper den type problemer som vi er villige til å ta på oss og som vi oppfatter som meningsfulle. Men en reform like lite som livet vil være problemfritt. Hvordan vi skal takle fremtidens problemer eller utfordringer, er det fremtiden selv som må svare på.

HVEM ØNSKER IKKE Å VÆRE OPPDATERT?

Rapport

Har aktuelt fagstoff – også knyttet til ansvarsreformen!

Bringer reportasjer fra inn- og utland!

Presenterer frivillige aktiviteter fra nærmiljø og lokal samfunn!

TEGN ABONNEMENT NÅ OG DU VIL BLI OPPDATERT FOR EN RIMLIG PRIS.

Årsabonnement for '96 koster bare 100 kroner!

Samordningsrådet
Konferanseprogram 1996

Fagkonferansen - Bergen - 15. til 17. april

«Gode utviklingsmiljø»

Tre dagers konferanse med foredrag, panel, paralelle sesjoner og stands om innhold og kvalitet i tjenestene. En av valgmulighetene på paralelle sesjoner er et én dags fordypningsseminar med tittelen «Aldring og demensutvikling hos mennesker med psykisk utviklingshemming».

•

Frivillighetskonferansen - Drammen - 4. til 6. september

«Kulturforum»

De frivillige organisasjonene i møte med kommunene om kultur, fritid og sosiale nettverk. Tre dagers konferanse med arbeid i form av foredrag, panel og gruppearbeid om den frivillige sektorens innsats overfor mennesker med psykisk utviklingshemming.

•

Årskonferansen - Lillehammer - 21. til 23. oktober

«Veien videre»

Tre dagers sosialpolitisk konferanse med foredrag, panel og paralelle sesjoner og utfordringer for politikere og ansatte i kommunen i det videre arbeidet med oppfølging av ansvarsreformen.

•

Programmet for Fagkonferansen vil foreligge med det første, Frivillighetskonferansen og Årskonferansen arbeides det med.
Felles for konferansene er at foredragsholdere og innledere er markerte personligheter med kunnskap og meninger som har betydning for arbeidet med mennesker med psykisk utviklingshemming.
Konferansene legges opp slik at målgruppene skal ha optimalt utbytte, og selv kunne bidra til utdyping gjennom egne erfaringer.

SORs konferanser - ditt kunnskapstorg

Klipp fra



Fersk rapport om habiliteringstjenesten

– Det virker realistisk å regne med at en del av de dårligst fungerende pasientene (de med mest avvikende atferd) i perioder eller kanskje permanent, vil trenge heldøgnsomsorg i en institusjon eller en institusjonlignende enhet.

Dette er en av de mange interessante refleksjonene til fagsjef Frode Larsen og førstekonsulent Bjørn Hoem i Statens helsetilsyn etter at *de har undersøkt utviklingen av habiliteringstjenesten til utviklingshemmede.* Hoem og Larsen har inhentet data fra samtlige habiliteringsteam, fylkeshelsesjefer og fylkesleger i hele landet. **Undersøkelsen viser at habiliteringstjenestene er høyst ulikt organisert.** Noen fylkeskommuner har felles team for barn og voksne, mens andre har team for hver målgruppe. Noen har felles habiliteringssentre med egne seksjoner for aldersgruppene. De fleste teamene fungerer som en egen enhet eller er tilknyttet den somantiske delen av sykehusvesenet: Noen er direkte underlagt fylkeshelseavdelingen, mens fire fylkeskommuner har valgt å legge sin voksenhabilitering under det psykiske helsevernet. **Hoem og Larsen skriver i rapporten at reformens ideologi tilsier også at habiliteringstjenestene må se det som en sentral oppgave både å gi råd og veiledning, og yte klinisk service overfor brukerne. En slik utvikling virker også å være igang i de fleste fylkene, konstanterer Hoem og Larsen. De mener videre at det er viktig at habiliteringstjenestene får en klar medisinsk orientering, slik at den kan sikre brukerne en god og bredspektret spesialhelsetjeneste.** En følge av dette er at habiliteringstjenesten *organisatorisk* bør plasseres på linje med de øvrige spesialhelsetjenestene, fortrinnsvis som en egen avdeling på sentral- eller fylkessykehusnivå, mener Hoem og Larsen. **De presiserer at det er viktig å styrke samarbeidet med den psykiatriske spesialhelsetjenesten.** Men de mener ikke at det virker hensiktsmessig at habiliteringstjenesten generelt blir organisert som en del av psykisk helsevern,verken på barne- eller voksennivå. **Hoem og Larsen har også undersøkt om intensjonene er fulgt opp om at habiliteringstjenestene skulle forholde seg til et bredt spekter av funksjonshemninger. Innen voksenhabiliteringstjenesten ser dette ut til bare å ha skjedd i begrenset grad.** Hoem og Larsen gir ingen skråsikre forklariner på hvorfor det er slik. De mener at en mulig forklaring kan være at behovet for spesialisert kunnskap og omsorg har vært *undervurdert* for en stor del av pasientene i det tidliger HVPU. De skriver at dersom en slik antagelse er korrekt, må man regne med at pasienter med utviklingshemming fortsatt vil legge beslag på en vesentlig del av kapasiteten til voksenhabiliteringstjenesten. **Undersøkelsene viser at barnehabiliteringstjenesten ser ut til å forholde seg til en bredere gruppe pasienter.** Hoem og Larsen mener at dette sannsynligvis skyldes at habiliteringsteamene for barn ble *lite* påvirket av reformen for utviklingshemmede. *Rapport om den fylkeskommunale habiliteringstjenesten, 3 år etter HVPU-reformen,* 62 sider, ett eksemplar er *gratis,* ytterligere eksemplarer koster 45 kroner pr. stk. Bestilles hos Statens helsetilsyn på telefon 22 34 88 86 og på faks 22 34 95 90. Husk bestillingsnummer: **IK-2502.** Mer informasjon hos førstekonsulent Bjørn Hoem på telefon 22 34 89 46 eller på faks 22 34 89 88.

Klipp fra



150 i institusjoner ved årsskiftet 95/96

– Om lag 150 utviklingshemmede vil være tilbake på institusjonene ved utgangen av reformperioden, altså ved årsskiftet 1995/96. Kommunene har planer om at personene skal flytte ut i løpet av første halvdel av 1996. Dette viser ferske rapporter som Sosial- og helsedepartementet har innhentet fra kommunene og fylkesmennene. Opplysningene blir presentert i forslaget til statsbudsjettet for 1996.

I SHDs budsjettproposisjon er det også gitt en omtale av den omfattende, uavhengige evalueringen som har pågått i regi av Norges forskningsråd. 11 av i alt 14 evalueringsprosjekter er nå avsluttet, og de viktigste resultatene er presentert i boka *HVPU-reformen i forskningens lys.* Samlet mener SHD at evalueringen og rapportene fra kommunene og fylkesmennene gir et godt bilde av status for gjennomføringen av reformen.

Noen andre hovedpunkter:

• I juli 1995 bodde 642 utviklingshemmede på *avviklingsinstitusjoner.* Av disse bodde 448 i institusjoner i fire fylker. *I seks fylker er alle de tidligere HVPU-institusjonene nedlagt.* I løpet av annet halvår i 1995 er det planlagt at om lag 500 utviklingshemmede skal flytte til alternative botilbud. Ved inngangen til 1988 bodde det vel 5100 utviklingshemmede på HVPU-institusjonene. 2000 andre hadde et dagtilbud.

• Vel 2000 av de som tidligere bodde på institusjon, er blitt boende i de 33 kommunene som kommer innunder ordningen med *vertskommunetilskudd. Ikke mer en halvparten av HVPU-beboerne har flyttet tilbake til hjemkommunen. Resten er blitt igjen i kommunen der institusjonen lå/ligger.*

• Om lag 3000 voksne med utviklingshemming (over 20 år) *bor hjemme hos foreldre/pårørende.* Kommunene melder at det er lagt opp til at 700 utviklingshemmede flytter fra foreldre/pårørende i løpet av 1995. I tillegg mener kommunene at fram mot århundreskiftet vil 1900 personer med utviklingshemming ha behov for *et botilbud med kommunale hjelpetjenester.*

• 5300 av de totalt 8200 utviklingshemmede som bor hjemme hos foreldre/pårørende har *avlastning* ved inngangen til 1995. Dette er en økning på 900 personer fra 1993. 10400 utviklingshemmede hadde *støttekontakt* ved inngangen til 1995. Dette er en økning på 1400 fra 1993.

• Vel 5000 utviklingshemmede er i *arbeid,* de fleste innnen arbeidssamvirke. Samlet sett har det vært en liten økning i antall sysselsatte i 1993 og 94. Antallet som har fått tilbud ved et dagsenter har økt fra 3500 i 1993 til 5300 i 1995 (1800 flere). 760 utviklingshemmede har ikke organisert tilbud på dagtid.

Forts. neste side

Klipp fra



• 6000 utviklingshemmede får *voksenopplæring* pr. 1.1.1995. Det er om lag det samme som i 1993.
• I 1990 var det registrert om lag 15 400 utviklingshemmede. I 1993 vel 17 000, mens rapportene i 1995 forteller at kommunene har registrert om lag 18 600 utviklingshemmede. Økningen fra 1990 til 1993 skyldes i stor grad at kommunene har fått bedre oversikt over *innbyggere med utviklingshemming*. Noe av dette kan også forklare økningen fra 1993 til 1995.
• Alt i alt har utviklingen for de som tidligere bodde på HVPU-institusjoner vært *positiv* med hensyn til *levekår, mestring og livskvalitet. Fritidssituasjonen og den sosiale kontakten* med andre viser seg generelt sett å være *svekket* etter at personene flyttet ut fra institusjonen, i følge evalueringsrapportene.
• De løsningene kommunene har valgt med hensyn til boliger, organisering av tjenester, undervisning, arbeid og fritidsaktiviteter representerer en *begrenset grad av investering*, ifølge evalueringene.
• Det største problemet med hensyn til selve *tjenesteytingen*, er å få rekruttert stabilt og kompetent personale. Et flertall av kommunene har problemer med å få rekruttert nok vernepleiere. Mange av disse kommunene *mangler kompetanse* i forhold til multihandikappede og personer med adferdsvansker.

Mer informasjon hos Per Eivind Hem på telefon 22 34 85 70 eller 22 34 27 66.

Tre rapporter fra nordisk prosjekt

Tre nye nordiske rapporter om livskvalitet og nye livsformer for utviklingshemmede foreligger nå fra Nordisk Ministerråd. De bygger på erfaringene fra det treårige prosjektet *Livskvalitet og nye livsformer for utviklingshemmede*, som nå er avsluttet. Hovedformålet med prosjektet var å bygge et nettverk mellom de nordiske landene av nøkkelpersoner fra de nasjonale utviklingsarbeidene. Prosjektet skulle få til overføring av erfaringer mellom personene og nasjonene i Norden. I alle de nordiske landene pågår det omstilling og utviklingsarbeider som skal bedre utviklingshemmedes livskvalitet. Målene er nokså like, men midlene som landene har valgt, er forskjellige. De tre rapportene tar for seg hver sine hovedtemaer: *Den utviklingshemmede i lokalsamfunnet, selvforvaltning og livskvalitet og kommunikasjon.* En rekke av artiklene er forfattet av nordmenn som har vært med på ulike utviklingsprosjekter i forbindelse med gjennomføring av reformen for utviklingshemmede.

Nord 1995:8 – *den udviklingshemmede i lokalsamfundet.* ISBN 92 9120 625 3, 112 sider, pris 130 kroner. Nord 1995:9 – *selvforvaltning og livskvalitet,* ISBN 92 9120 626 1, 118 sider, pris 130 kroner, Nord 1995:10 – *kommunikation,* ISBN 92 9120 627 X, 136 sider, pris 130 kroner. Bøkene kan bestilles hos *Akademika,* telefon 22 85 30 30 eller faks 22 85 30 53. Mer informasjon om prosjektet hos førstekonsulent Anne Bakke i Sosial- og helsedepartementet på telefon 22 34 85 63 eller på faks 22 34 27 66.

Krever full gjennomgang av HVPU-REFORMEN

Senterpartiet er ikke fornøyd med oversikten over gjennomføringen av HVPU-reformen

AV MIKKEL FRIIS

I statbudsjettet er hovedresultatene i kommunenes statusrapportering om HVPU-reformen listet opp. SP synes ikke denne holder og vil be om en detaljoversikt over kostnader og resultater i hver enkelt kommune. Forslaget vil bli fremmet i forbindelse med budsjettbehanling i Stortinget, opplyser SPs Ola D. Gløtvold, som er medlem av sosialkomiteen.

- Vi har svært mange sprikende henvendelser fra kommuner når det gjelder situasjonen for psykisk utviklingshemmede. Mye tyder på at vi trenger en enda grundigere gjennomgang av hele reformen, sier Gløtvold til Kommunal Rapport.

Mangelfull rapport

Sosial- og helsedepartementet har innhentet rapporter fra landets kommuner om status på en del viktige områder for psykisk utviklingshemmede. Hovedpunktene i kartlegingen er presentert i statsbudsjettet, og Gløtvold mener rapporteringen ikke gir et fullt ut tilfredsstillende overblikk over reformstatus så langt.

- HVPU-reformen har ført med seg mange og store forventninger. Vi må gå enda mer i dyben på lokalplan. Det gjelder tilbud i forbindelse med integrering, kultur og fritid, skole, sysselsetting og rett og slett hvordan det er å fungere som psykisk utviklingshemmet, sier han.

Viktig erfaring

Gløtvold peker på at kommunene har ulike problemer, men at alle kommunene har tunge og kostnadskrevende løft til felles.

Han har ingen etiske motforestillinger mot å få en slik detaljoversikt, og mener det allerede er satt opp en prislapp på HVPU-reformen. En mer detaljert gjennomgang vil gjøre det lettere å se om alle tilbud og løsninger som reformen forutsetter er tilstrekkelig bygget ut. Samtidig vil en grundigere gjennomgang være nyttig i forbindelse med andre kostnadskrevende reformer. mener Gløtvold.

Forskrifter underveis

Statssekretær Ellen Strengehagen i Helsedepartementet bekrefter at regjeringen nå lager nye og bindende forskrifter for eldreomsorgen.

- Disse forskriftene vil være like bindende for kommunene som en lov, sier Strengehagen til Kommunal Rapport.

AP, som hele tiden har sagt nei til minstestandarder i eldreomsorgen, innfører i så fall et langt mer omfattende system. Et system som ifølge fylkeslegenes rapporter synes å være nødvendig. De nye forskriftene vil, etter det Komunal Rapport forstår, gi kommunene nye pålegg om å sørge at pleietrengende eldre sikres et bedre liv på sykehjemmene og i hjemmet. Stikkord blir her organisering og bemanning.

- Forskriftende skal ta for seg dekking av grunnleggende menneskelige behov som tilstrekkelig ernæring personlig hygiene, påkledning, behov for sosial omgang osv. Vi er opptatt av å få til formuleringer for å sikre kvalitetsindíkatorer som blir målbare, sier Strengehagen.

Forskriftene skal være klare før velferdsmeldingen skal debatteres i Stortinget til våren.

- Satsing på eldreomsorgen må skje planmessig, og staten må gå inn med ressurser for å bistå kommunene med dette. Men dette er ikke en satsing som er gjort på to-tre år, sier

Støttekontakt som valgfag

Støttekontakt-arbeid er no blitt eit populært valfag ved Øystese gymnas i Kvam kommune. Elevane får ein del teoretisk undervisning i klasserommet og har praksis på institusjonar, aldersheimar, eller bufelleskap. Skulen får no stadig førespunader frå andre vidaregående skular som ynskjer inforajon om korleis dette valfaget vert organisert.

(NPK)

Vi ønsker våre kunder og forbindelser en God Jul og et Godt Nyttår

Stjørdal Samvirkelag
Kjøpmannsgt. 36
7500 STJØRDAL
Tlf. 74 82 99 00

Industrimek A/S
Hovin
7093 HOVIN I GAULDAL
Tlf. 72 85 63 85

Team Truckservice AS
Kileng 20
3117 TØNSBERG
Tlf. 33 31 36 17

Numedal Regnskapskontor
3628 VEGGLI
Tlf. 32 74 61 81
Fax. 32 74 63 80

Numedal trykkservice
Numedal trykkservice
3626 ROLLAG
Tlf. 32 74 68 08

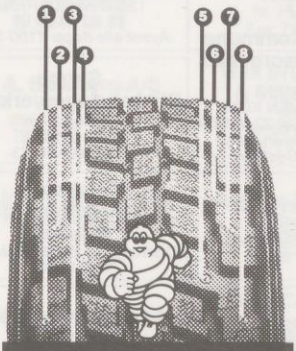
Airlift A/S
Bringeland
6815 BYGSTAD
Tlf. 57 71 88 30

Vestnes kommune
6390 VESTNES
Tlf. 71 18 05 00
Fax. 71 18 03 71

Asker kommune
Hjelpemiddellager Ergoterapi
1370 ASKER
Tlf. 66 90 90 00/66 90 95 84

Verran Sparebank
7690 MOSVIK
Tlf. 74 06 43 17

DEKKET MED KLØR



X M+S 260
Alltid 8 piggspor i isen.

MICHELIN



Haukvik Import & Agentur A/S
Elleråsvn. 13
7700 STEINKJER
fax:74 16 96 68 - Mobil:947 60 871

Nedre Eggedal Samvirkelag
Tlf. 32 71 24 62
3358 NEDRE EGGEDAL

LAMPELAND
Kurs- & Turistsenter
POSTBOKS 56 - 3623 LAMPELAND

Farvemarked
Vestsiden Farvehandel
NYTORGET, 3600 KONGSBERG

Vi ønsker våre kunder og forbindelser en God Jul og et Godt Nytt År

Sakshaug A/S
Sakshaug Sport A/S
Zebra Senteret
7700 STEINKJER
Tlf. 74 16 39 00
Fax. 74 16 29 38

Haugerød & Nilsen AS

Brunkeberg
3850 KVITESEID
Tlf. 35 05 47 12
Fax. 35 05 47 00

Skien Kommune
3707 SKIEN
Tlf. 35 58 10 00
Fax. 35 58 12 97

Helge R. Olsen & Sønn A/S
Verkseier Furulundsv 5
0668 OSLO
Tlf. 22 30 43 90 Fax. 22 30 05 51

STEINKJER KOMMUNE
7700 STEINKJER
Tlf. 74 16 90 00
Fax. 74 16 51 98

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag
Klæbuv 194
7005 TRONDHEIM
Tlf. 73 94 94 11
Fax. 73 94 93 50

Mosvold-Farsund
Jochum Lundspl 6
4550 FARSUND
Tlf. 38 39 06 22

Halden Kommune
Storg 8
1750 HALDEN
Tlf. 69 17 45 00
Fax. 69 18 00 58

Bærum Kommune
Boks 518
1301 SANDVIKA
Tlf. 67 57 40 50
Fax. 67 57 47 15

Brevik VVS
Fjordgløttv 1
3940 HEISTAD
Tlf. 35 57 13 26
Fax. 35 57 16 80

Bilservice
3053 STEINBERG
Tlf. 32 87 76 88

Senterpartiet
3112 TØNSBERG
Tlf. 33 31 47 64

Namdal Byggservice
7870 GRONG
Tlf. 74 33 14 66
Fax. 74 33 18 30

Hønefoss Steam & Antirust
Hofsfossv 54
3500 HØNEFOSS
Tlf. 32 12 14 13

Stjørdal Kommune
Kjøpmannsg 9
7500 STJØRDAL
Tlf. 74 82 42 11
Fax. 74 82 55 55

Nordlys Forsikring Gjensidige
Boks 346, 8001 BODØ
Tlf. 75 52 02 45
Fax. 75 52 33 52

Sarpsborg og Omegns Boligbyggelag
St Marieg 47
1706 SARPSBORG
Tlf. 69 15 52 22

Fjellheimen Turiststasjon
Joh Falkbergetsv 25
7460 RØROS
Tlf. 72 41 14 68

Gjensidig Nord
Boks 164
8001 BODØ
Tlf. 75 50 30 50
Fax. 75 52 16 23

Drammen Kommune Pleie og Omsorgsavd.
Nedre Storg 3
3008 DRAMMEN KOM.
Tlf. 32 80 68 00 Fax. 32 80 66 59
Vi ønsker alle en riktig God Jul og et Godt Nytt År

Villa Fridheim
Eventyrutstillinger, Kafe
3535 KRØDEREN
Tlf. 32 14 94 06
Åpent alle dager 1100-1800

Munkvoldaunet Gartneri A/S
Harald Langhellsv
7022 TRONDHEIM
Tlf. 72 55 32 34
Mobil 94 65 90 32

BAMA Bodø A/S
Boks 293
8001 BODØ
Tlf. 75 52 01 83
Fax. 75 52 31 31

Søgne Blikkenslagerverksted
Linnegrøvan
4640 SØGNE
Tlf. 38 05 06 73

Siljan Kommune
3748 SILJAN
Tlf. 35 94 12 00
Fax. 35 94 14 08

Neptun Cafe
Sjøg 1
8006 BODØ
Tlf. 75 52 31 17

Interplan A/S
V Strandg 49
4612 KRISTIANSAND
Tlf. 38 07 00 50

Buskerud Sentralsykehus Kiosken
Dronningg 28, 3004 DRAMMEN
Tlf. 32 80 30 00

Sør-Trøndelag Fylkeskommune
Psykisk helsevern og sosiale tjenester - PST
Boks 3008 Lade
7002 TRONDHEIM
Tlf. 73 99 65 00
Fax. 73 99 69 00

Skagen Hotel AS
Nyholmsg 11
8005 BODØ
Tlf. 75 52 24 00
Fax. 75 52 59 30

Eidsberg Kommune
1850 MYSEN
Tlf. 69 89 14 33

Sparebanken Sogn og Fjordane
5840 HERMANNSVERK
Tlf. 57 65 32 11

Caroline Cafe
Jernbanetorvet
8012 BODØ
Tlf. 75 52 24 20
Fax. 75 52 45 63

Faktum Forlag A/S
Boks 6700
0130 ST. OLAVS PL. OSLO
Tlf. 22 11 02 04
Fax. 22 11 21 60

Gjermundsen Auto A/S
Valløv 2
3118 TØNSBERG
Tlf. 33 32 66 00
Fax. 33 32 75 87

Block Watne A/S
Heddalsv 26
3670 NOTODDEN
Tlf. 35 01 25 00

Medicas A/S
Sjøg 3
8006 BODØ
Tlf. 75 52 20 80
Fax. 75 52 12 27

Tønsberg Maskinforretning A/S
Træleborgv 13
3112 TØNSBERG
Tlf. 33 31 32 87 Fax. 33 31 83 18

Vi ønsker våre kunder og forbindelser en God Jul og et Godt Nytt År

Lauritzen A/S Måkev 1 B 3112 TØNSBERG Tlf. 33 31 13 36 Fax. 33 31 88 19	**Hålogaland Grus & Betong A/S** Boks 2003 9405 KANEBOGEN Tlf. 77 07 30 55	**Statoil Service Svolvær** Boks 211 8301 SVOLVÆR Tlf. 76 07 05 55 Fax. 76 07 07 80	**Altaposten** Boks 1193 9501 ALTA Tlf. 78 43 50 88 Fax. 78 43 61 47
Bodahls Verksted Eftf v/Borgar Kittelsen Hother Bøttgersg 14 3725 SKIEN Tlf. 35 52 74 00	**Førde Autoco A/S** Boks 473 6801 FØRDE Tlf. 57 82 14 77	**Brødrene Knudsen A/S** Boks 53 8430 MYRE Tlf. 76 13 33 04 Fax. 76 13 41 70	**Kvalsund og Omegn Samvirkelag** 9620 KVALSUND Tlf. 78 41 51 37
Th. Hellesøy Skipsbryggeri A/S 5474 LØFALLSTRAND Tlf. 53 48 02 77 Fax. 53 48 03 08	**Moelv Apotek** 2390 MOELV Tlf. 62 36 81 22	**Rolf Pettersens Radioservice** Glomv 1, 8160 GLOMFJORD Tlf. 75 75 23 01 Fax. 75 75 26 11	**DrammensBanken Skoger Sparebank** Boks 2250 Strømsø 3003 DRAMMEN Tlf. 32 83 80 80
Helgeland Plast A/S Boks 33 8616 BÅSMOEN Tlf. 75 16 97 77 Fax. 75 16 97 57	**Nips og Tips Blomster** Revedal 3174 REVETAL Tlf. 33 06 28 22	**Bokbussen i Vesterålen og Bø Folkebibliotek** Boks 83 8470 BØ I VESTERÅLEN Tlf. 76 13 53 97	**Hallingstuene** Geilov 3580 GEILO Tlf. 32 09 12 50 Mobil 94 48 37 54
Sand Marina Erling Pettersen Sand Spjærøy 1684 VESTERØY Tlf. 69 37 74 80	**Brødr. Berntsen A/S** Hensmoen 3500 HØNEFOSS Tlf. 32 13 12 22 Fax. 32 13 17 10	**Korsnes Handel A/S** Korsnes 8275 STORJORD I TYSFJORD Tlf. 75 77 31 10	**Alfr. A. Berge A/S** Elvev 4 1360 NESBRU Tlf. 66 84 54 92 Fax. 66 98 14 77 *Mekanisk verksted*
Eriksens Gartneri Møllerg 21 3600 KONGSBERG Tlf. 32 73 10 82	**Horten Boligbyggelag** Storg 26 3181 HORTEN Tlf. 33 04 34 96 Fax. 33 04 48 91	**Narvik Marina A/S** Boks 525 8501 NARVIK Tlf. 76 94 20 90 Fax. 76 94 24 03	**Førde Vulk A/S** Boks 80 6801 FØRDE Tlf. 57 82 16 00
H. Knudsen Supply A/S Boks 148 9601 HAMMERFEST Tlf. 78 41 26 88	**NordMegler A/S** Dronningsg 15 8001 BODØ Tlf. 75 52 29 94 Fax. 75 52 89 32	**Mosjøen Vaskeri** Mathias Brunsg 17 8650 MOSJØEN Tlf. 75 17 05 00	**Pusnes A/S** Boks 102 4818 FÆRVIK Tlf. 37 08 73 00
P. A. Sølvberg A/S Boks 24 6980 ASKVOLL Tlf. 57 73 03 05	**Bua Brukthandel & Miljøservice** Sjøg 69 8200 FAUSKE Tlf. 75 64 66 95	**Vestvågøy Blomster & Begravelsesbyrå** Storg 100 8370 LEKNES Tlf. 76 08 16 00	**Arne Hasle AS** Vestre Ringv 1 1800 ASKIM Tlf. 69 88 23 66
Hauger Verksted AS Hauger Skolev 18 1351 RUD Tlf. 67 13 20 20	**Heimtex Gulvtepper** Storg 46 8006 BODØ Tlf. 75 52 86 15	**Unimaskin A/S** Boks 287 8601 MO I RANA Tlf. 75 15 14 13	**Auto Nor A/S** Strandg 36 8400 SORTLAND Tlf. 76 12 24 45
Fløtmann A/S 6060 HAREID Tlf. 70 09 23 04	**Ellen Cathrine's Blomster** Hovedv 25 A 8280 KJØPSVIK Tlf. 75 77 46 05	**T. Arntzen Bensinstasjon** Leinesfjord 8083 LEINESFJORD Tlf. 75 77 81 89	**Kristiansund Boligbyggelag A/L** Langv 16 6500 KRISTIANDSUND N Tlf. 71 67 26 22 Fax. 71 67 65 30
Glassmester **Egil Jensen** Kilg 15 3217 SANDEFJORD Tlf. 33 46 23 78	**Romstad Trelast** Industriv 14 8280 KJØPSVIK Tlf. 75 77 41 67 Fax. 75 77 47 07	**Leknes Fotpleie** Idrettsg 31 8370 LEKNES Tlf. 76 08 12 50	**Haugesund Taxisentral** Karmsundg Flotmyr 5500 HAUGESUND Tlf. 52 71 35 55 Mobil 94 61 87 11
Fossen Kro A/S Omnesfossen 3692 SAULAND Tlf. 35 02 30 90	**Olsen A. & Sønn A/S** Vesterålingen 8470 BØ I VESTERÅLEN Tlf. 76 13 51 44 Mobil 94 85 16 60/ 94 81 22 40	**Kleppstad Nærkjøp** 8333 KLEPPSTAD Tlf. 76 07 78 05	**Beckers Farvesenter** Ringv 5 9300 FINNSNES Tlf. 77 84 03 23

Vi ønsker våre kunder og forbindelser en God Jul og et Godt Nytt År

Firdaposten
Markeg 65, 8900 FLORØ
Tlf. 57 74 00 00
Fax. 57 74 00 20
Mobil 94 62 17 37

HANS HAUGEN A/S
Box 8124 Vågsbygd
4602 KRISTIANSAND
Tlf. 38 01 14 11 Fax. 38 01 16 26

Siemens A/S
Boks 253
6801 FØRDE
Tlf. 57 82 16 02

HardangerBestikk
Hardanger Sylvplett AS
5780 KINSARVIK
Tlf. 53 66 31 80
Fax. 53 66 32 93

Adax Fabrikker
Myhresg 1
3060 SVELVIK
Tlf. 33 77 25 01

Mynten Apotek
Myntg 13
3600 KONGSBERG
Tlf. 32 73 10 79

Askeladden Handverkutsal
6810 DALE I SUNNFJORD
Tlf. 57 73 67 11

Johnson Metall A/S
Boks 54
3340 ÅMOT
Tlf. 32 78 05 55

Arkitekt Nils Friis
Braaflaat
3630 RØDBERG
Tlf. 32 74 15 94

Larvik Audio Video Service A/S
Boks 641 Nanset
3252 LARVIK
Tlf. 33 11 72 11

N K B Regnskap A/S
Malmøg 7
0566 OSLO
Tlf. 22 71 77 77

Møller Lørenskog A/S
Kloppav 20
1472 FJELLHAMAR
Tlf. 67 97 25 60
Fax. 67 97 05 22

Peder S. Fjetland A/S
Boks 1072 Hillevåg
4004 STAVANGER
Tlf. 51 58 90 80

Kragerø Sparebank
Boks 68
3771 KRAGERØ
Tlf. 35 98 08 22

G. Myhren Bilradio A/S
Haslev 5
0571 OSLO
Tlf. 22 38 01 61

Holo Snekkerverksted
Votndalen, 3570 ÅL
Tlf. 32 08 42 46

Volvo Personbiler Norge AS
Boks 1, 1411 KOLBOTN
Tlf. 66 81 85 00
Fax. 66 81 85 22
Mobil 94 22 25 62

Statens Landbruksbank
Bankg 9/11
9001 TROMSØ
Tlf. 77 68 10 95
Fax. 77 68 96 58

Frogn Bygg A/S
Holterv 4 B
1440 DRØBAK
Tlf. 64 93 52 57

Grete Johansen AS
Kongsvingerv 6
2040 KLØFTA
Tlf. 63 98 04 04

Sør-Troms Fiskeriselskap A/S
Boks 504
9401 HARSTAD
Tlf. 77 07 40 55

Brødr. Holm A/S
Boks 42
8430 MYRE
Tlf. 76 13 39 33
Fax. 76 13 41 18

Eid Elektro A/S
Øyane 12
6770 NORDFJORDEID
Tlf. 57 86 47 60

Partrederiet Mjånes
9640 KVALFJORD
Tlf. 78 43 86 47
Mobil 94 89 55 78
Sightseeing og fisketurer på Altafjorden

Plassen Frukt og Tobakk
Chr Hvidtspl 1
3200 SANDEFJORD
Tlf. 33 46 80 14

Karmøyterminalen A/S
Kaien 7
4250 KOPERVIK
Tlf. 52 85 24 44
Fax. 52 85 28 24

Hvalen Apotek
Farmandstorvet
3110 TØNSBERG
Tlf. 33 31 24 27

ASVO Rakkestad AS
Boks 72
1890 RAKKESTAD
Tlf. 69 22 34 34
Mobil 94 31 49 61

Einar Øgrey A/S
Lunde
4550 FARSUND
Tlf. 38 39 07 77
Mobil 94 56 20 17

Rimi Vestfold/Telemark AS
Boks 194
3160 STOKKE
Tlf. 33 33 83 00

Håkon Ljosland Bilforretning A/S
Boks 176
3601 KONGSBERG
Tlf. 32 76 52 47
Fax. 32 76 58 62

Hagen Treindustri A/S
6880 STRYN
Tlf. 57 87 16 44

Sande Paper Mill A/S
Boks 130
3070 SANDE I VESTFOLD
Tlf. 33 77 90 10
Fax. 33 77 92 62

Renolit Norge A/S
Boks 593
1522 MOSS
Tlf. 69 26 60 00
Fax. 69 26 80 76

Drammen Kinematografer
Engene 1
3015 DRAMMEN
Tlf. 32 80 61 20

H. & O. Bernhardsen
Boks 4063
8007 BODØ
Tlf. 75 56 44 95

Røste og Olsen Bilverksted
Kreftingsg 37
3045 DRAMMEN
Tlf. 32 89 30 08

Bil-Service A/S
Nygårdsv 79
3221 SANDEFJORD
Tlf. 33 47 79 00/ 33 31 69 00

Tannlege
Jon-Reidar Eikås
Boks 171
6771 NORDFJORDEID
Tlf. 57 86 06 71

Asvo-Vardø AS
Festningsg 4-1, 9950 VARDØ
Tlf. 78 98 71 92
Prod. av suvenier og strikkevarer. Medlem av Norsk Minner BA.

Rasmussen Gruppen
Kirkeg 1
4610 KRISTIANSAND
Tlf. 38 12 22 00
Fax. 38 07 03 58

Bardu Produkter A/S
9250 BARDU
Tlf. 77 18 21 50
Fax. 77 18 20 89

Sæterdal's Frisersalong
Skrivev 16
1920 SØRUMSAND
Tlf. 63 82 76 76
Herrefrisør

Agra Industrier A/S
Boks 4044
0506 SOFIENBERG OSLO
Tlf. 22 37 84 90

Vi ønsker våre kunder og forbindelser en God Jul og et Godt Nytt År

Arendal og Omegns Sparekasse
Torvet 8
4800 ARENDAL
Tlf. 37 02 12 45

Hans Kjøstelsen Farvehandel A/S
Boks 521, Vestre Glemmen
1601 FREDRIKSTAD
Tlf. 69 31 50 50 Fax. 69 31 07 13

Klæbu Kommune
Vikingv 8
7060 KLÆBU
Tlf. 72 83 23 22
Fax. 72 83 29 59

S C C Abel Engh A/S
Torgeir Vraaspl 4
3044 DRAMMEN
Tlf. 32 83 19 00
Fax. 32 83 94 11

G-Bil A/S
Skibåsen 1
4636 KRISTIANSAND
Tlf. 38 04 30 77

Fredrikstad Radio-TV Service
Mossev 18
1610 FREDRIKSTAD
Tlf. 69 31 26 97

Westamarin Kristiansand A.S
Boks 115 Vågsbygd
4602 KRISTIANSAND
Tlf. 38 08 82 00
Fax. 38 08 50 12

E. Karstensen Fiskeoppdrett A/S
6927 BATALDEN
Tlf. 57 74 54 44

Kreditkassen
Elverum, Trysil og Tynset

Jotun Polymer AS
Ørav 8
1630 GAMLE FREDRIKSTAD
Tlf. 69 39 53 00
Fax. 69 39 53 02

Harald Slakter
Kirkekleiva 1
4900 TVEDESTRAND
Tlf. 37 16 25 55

TENA
SABA Mölnlycke
Synarusprodukter

Sykehusprodukter
Boks 6227 Etterstad
0603 OSLO
Tlf. 22 19 63 10 Fax. 22 19 05 51
Ønsker alle en God Jul og et Godt Nytt År

Radiotelevisjon A/S
Storg 5
2670 OTTA
Tlf. 61 23 00 70

Namdalseid Kommune
7733 NAMDALSEID
Tlf. 74 27 82 88
Fax. 74 27 84 55

Grand Hotel A/S
Chr Augustsg 2
3600 KONGSBERG
Tlf. 32 73 20 29
Fax. 32 73 41 29

Hasco Bil A/S
Ø Eikerv 126
3048 DRAMMEN
Tlf. 32 83 30 90

Notodden Kommune
Teaterg 3
3670 NOTODDEN
Tlf. 35 01 20 22
Fax. 35 01 40 88

Lieds Verktøy A/S
Boks 8040 Spjelkavik
6022 ÅLESUND
Tlf. 70 14 07 05
Fax. 70 14 31 34

ABB Distribusjon AS
Ørav 23
1630 GAMLE FREDRIKSTAD
Tlf. 69 32 16 10
Fax. 69 32 16 18

Style Frisørsalong
9392 STONGLANDSEIDET
Tlf. 77 85 46 81

IKEA A/S
Boks 63
1361 BILLINGSTAD
Tlf. 66 98 50 00
Fax. 66 98 51 50

Skjerstad Kommune
8100 MISVÆR
Tlf. 75 53 81 02
Fax. 75 53 80 17

TrioVing as
Varnav 32 A
1522 MOSS
Tlf. 69 24 52 00
Fax. 69 25 02 50

Hernis Scan Systems A/S
Tangen alle 39
4817 HIS
Tlf. 37 01 12 10

Herbert Markise A/S
Skredderv 3
1507 MOSS
Tlf. 69 25 85 52
Fax. 69 25 96 03
Mobil 92 26 49 19

Møller-gruppen AS
Frysjav 31 B
0883 OSLO
Tlf. 22 95 34 90
Fax. 22 23 15 03

Hydro Rjukan
Boks 70
3661 RJUKAN
Tlf. 35 09 31 00
Fax. 35 09 35 11

Arikstad Transport
Kai 8
4610 KRISTIANSAND
Tlf. 38 02 95 36
Fax. 38 02 30 25

Sula Bedriftsteneste AS
Fyllingsjøen 28
6030 LANGEVÅG
Tlf. 70 19 36 90
Fax. 70 19 36 95

Gerdt H. Mathiesen A/S
Domkirkeg 5
5017 BERGEN
Tlf. 55 31 09 09

Sør-Odal Kommune
Berggården
2100 SKARNES
Tlf. 62 96 83 00
Fax. 62 96 16 69

Svenn A. Ekeberg
Kurrefjordv 42
1580 RYGGE
Tlf. 69 26 01 68
Mobil 92 26 69 07

Nome Kommune
3745 ULEFOSS
Tlf. 35 94 62 00
Fax. 35 94 62 29

Fotograf
Liv Sundbø
Cappelensg 17
3718 SKIEN
Tlf. 35 52 33 35

Bussen Trafikkselskap A/S
Rigeskjønnsv 70
4626 KRISTIANSAND
Tlf. 38 00 28 00

Bryne Rør A/S
Skuleg 9
4340 BRYNE
Tlf. 51 48 11 22

Vikna Kommune
Fossanv 2, 7900 RØRVIK
Tlf. 74 39 33 22

Rana Industriservice A/S
Håndverksg 11
8610 GRUBHEI
Tlf. 75 13 17 88

Byggmakker
Ole Slorer
Vogstv 38
1710 SARPSBORG
Tlf. 69 14 69 00

RISSA KOMMUNE
Tjenesten for funksjonshemmede
v/ Britta Vitsøe
7100 RISSA
Tlf. 73 85 19 02 Fax. 73 85 27 99

Nesbyen Radio- og TV
Boks 55
3540 NESBYEN
Tlf. 32 07 13 49
Fax. 32 07 19 16

Rissa Catering
7100 RISSA
Tlf. 73 85 18 77

Vi ønsker våre kunder og forbindelser en God Jul og et Godt Nytt År

Søndergaards Sveiseverksted A/S Boks 6510 Hånes 4602 KRISTIANSAND Tlf. 38 04 60 94	**Walberg Ur-Optik** St Marieg 113 1706 SARPSBORG Tlf. 69 15 38 85	TINN ENERGI Boks 53, 3661 RJUKAN Tlf. 35 09 00 99 Mobil 94 28 16 85	**Haslestad Bruk A/S** Haslestadlinna 30 3090 HOF Tlf. 33 05 80 20 Fax. 33 05 86 40
E. Bjerkes Elektriske Kirkeg 14 3770 KRAGERØ Tlf. 35 98 11 25	**Peter Løvaas Transport** Boks 1634 Valhalla 4602 KRISTIANSAND Tlf. 38 09 78 08 Fax. 38 09 34 56	**Bratlands Forretning A/S** 3890 YTRE VINJE Tlf. 35 07 14 12 Mobil 94 20 99 62	**Grønberg Sport** Boks 676 4601 KRISTIANSAND Tlf. 38 02 73 97
Hydro Aluminium Vik Verk A/S 5860 VIK I SOGN Tlf. 57 69 55 55 Fax. 57 69 57 91	**Flåm Samvirkelag** Flåm 5743 FLÅM Tlf. 57 63 21 08	**Hemsedal Maskinlag A/S** 3560 HEMSEDAL Tlf. 32 06 01 17	**Drangedal Manufaktur-forretning AS** Gudbrandsv 1 3750 DRANGEDAL Tlf. 35 99 60 36
Hyggen Hagesenter A/S St Hallvardsv, 3400 LIER Tlf. 32 84 55 88	**Rana Samvirkelag** Fr Nansensg 19 8600 MO Tlf. 75 15 16 33 Fax. 75 15 51 85	**Kviteseid Betong A/S** 3850 KVITESEID Tlf. 35 05 34 25 Fax. 35 05 32 07	**Hjelle Bakeri og Konditori A/S** Boks 518 6801 FØRDE Tlf. 57 72 01 03
Vennesla Trevarefabrikk A/S Storevoll 4700 VENNESLA Tlf. 38 15 57 22 Fax. 38 15 80 70	**Breiby's Bilverksted** Boks 122 1401 SKI Tlf. 64 94 50 90 Fax. 64 94 51 03	**Rica Havna Hotel** Havnav 50 3145 TJØME Tlf. 33 39 08 02 Fax. 33 39 15 02	**M/S Nordsol** Rådhusbrygge 1 0150 OSLO Tlf. 22 41 92 41
Båtsfjord Blikkenslagerverksted Nessev 11 A 9990 BÅTSFJORD Tlf. 78 98 35 32 Fax. 78 98 37 83	**Alexandra Hotel** 6878 LOEN Tlf. 57 87 76 60 Fax. 57 87 77 70	**Delta Electronics A/S** Boks 88 3195 BORRE Tlf. 33 08 22 97 Mobil 90 13 91 08	**Birger Ekerholt A/S** Rådhusg 7 B 0151 OSLO Tlf. 22 42 73 40 Fax. 22 68 91 54
Cylinderservice Motor AS Stjørdalsv 5 7005 TRONDHEIM Tlf. 73 52 95 45 Fax. 73 52 66 04	**Media Service A/S** Boks 1692 4801 ARENDAL Tlf. 37 01 14 65 Fax. 37 01 00 12	**Fylling Elektromaskin A/S** Stette 6260 SKODJE Tlf. 70 27 40 51 Fax. 70 27 40 96	**Fred Olsen & Co** Fred Olsensg 2 0152 OSLO Tlf. 22 34 10 00 Fax. 22 33 20 56
Tholstrup Cheese A/S Gjerdrumsv 12 B 0486 OSLO Tlf. 22 18 27 87	**Hydro Aluminium Holmestrand A/S** Boks A 3081 HOLMESTRAND Tlf. 33 05 42 00 Fax. 33 05 26 30	**K P M G Peat Marwick AS** Sandviksboder 5 5035 BERGEN-SANDVIKEN Tlf. 55 31 05 10 Fax. 55 32 11 66	
Samvirke Forsikring A/S Henrik Ibsensg 9 Boks 778 Sentrum 0106 OSLO Tlf. 22 86 60 00 Fax. 22 86 62 00	**Renee & Mini Cut Hårsenter** Langg 38 3080 HOLMESTRAND Tlf. 33 05 23 33	**Berg-Hansen Reisebureau Kr.Sand A/S** Boks 56 4601 KRISTIANSAND Tlf. 38 02 05 55	*Gravør* **Per Valbo** Karl Joh.g 20 0159 OSLO Tlf. 22 42 78 59
Karmsund Redskapsfabrik K/S A/S Sakkestad, Boks 1541 Risøy 5501 HAUGESUND Tlf. 52 72 14 72	**Arne Haugrud A/S** Elverhøiv 8 3113 TØNSBERG Tlf. 33 32 47 18 Fax. 33 32 58 24	BÆRUMSBUSS Furuv 8 1340 BEKKESTUA Tlf. 67 53 02 00 Fax. 67 53 08 52	
ABB Industri A/S Haslev 50, Boks 6540 0501 RODELØKKA OSLO Tlf. 22 87 20 00	**Brødrene Henriksen A/S** Ø Holm, 3178 VÅLE Tlf. 33 06 20 94 Fax. 33 06 20 02	**Aasmundsens Bakeri** Tuvenbøygen 2 3670 NOTODDEN Tlf. 35 02 07 99	**Smistål A/S** Boks 305 0212 SKØYEN OSLO Tlf. 22 52 47 00 Fax. 22 52 48 40
Dyretransport **Hans Karlshusbund** Råde, 1640 RÅDE Tlf. 69 28 44 19	**Ørnes Blomster og Begravelsesbyrå** Boks 24, 8150 ØRNES Tlf. 75 75 41 37 Fax. 75 75 44 12	**Farstad Shipping AS** Boks 130 Sentrum 6001 ÅLESUND Tlf. 70 12 44 60 Fax. 70 12 85 30	**Sula Kommune** Langevåg 6030 LANGEVÅG Tlf. 70 19 28 00

Vi ønsker våre kunder og forbindelser en God Jul og et Godt Nytt År

Elas A/S Melkev 7650 VERDAL Tlf. 74 07 85 77 Fax. 74 07 68 65	**Charles Birkely Bakeri** Veiskiftet 28 9050 STORSTEINNES Tlf. 77 72 00 40	**Steam-Clean** Boks 70 3051 MJØNDALEN Tlf. 32 87 60 96	**Dale Rør A/S** Boks 163 6801 FØRDE Tlf. 57 82 12 79 Fax. 57 82 03 10
Fagerlund Handel 2880 NORD-TORPA Tlf. 61 11 95 51	**Trædal Seletøyfabrikk** Trædal 4520 SØR-AUDNEDAL Tlf. 38 25 61 30	**P. Arvesen Eftf** Lervik 1626 MANSTAD Tlf. 69 33 31 72	**Gunnar Gundersen Galvaniske A/S** Helgebyv 33 1734 HAFLUNDSØY Tlf. 69 14 97 00 Fax. 69 14 99 33
Harvest -93 Prinsesseg 2 A 3724 SKIEN Tlf. 35 52 45 41 *Brukthandel innen litteratur og musikk.*	**Handelstrykk A/S** Salsg 41 9600 HAMMERFEST Tlf. 78 41 14 18 Fax. 78 41 35 41	**Mørefly A/S** Boks 173 5820 GAUPNE Tlf. 57 68 14 30 Fax. 57 68 16 35	**Coopers & Lybrand** Landfalløya 7 3023 DRAMMEN Tlf. 32 26 50 00
Tore Hansen Skyssbåter 8980 VEGA Tlf. 75 03 51 33 Fax. 94 11 65 86	**Strompdal Flyttetransport** Tverrånesv 2, 8600 MO Tlf. 75 15 35 76 Mobil 94 85 07 51/ 94 81 02 13	*Arkitekt* **Jarle Sandvik** 5745 AURLAND Tlf. 57 63 31 73	**Buskerud Byggisolering A/S** Solvangen 2 3057 SOLBERGELVA Tlf. 32 87 02 17
A. Mustorp Svenskeg 13 1776 HALDEN Tlf. 69 18 14 51	**Fylkessjukehuset i Volda** Kløvertunv 1 6100 VOLDA Tlf. 70 07 69 12	**Leif Andresens Begravelsesbyrå** Farmannsg 14 1607 FREDRIKSTAD Tlf. 69 31 28 11	**A/S Ello** Bytesteinen 1 6500 KRISTIANDSUND N Tlf. 71 58 24 11 Fax. 71 58 29 17
Øy-Tex ANS 6927 BATALDEN Tlf. 57 74 55 20 Fax. 57 74 54 77 *Lunolett produkter, kjøreposer, kåper og bukser.*	**Fefor Best Western Hotell** 2640 VINSTRA Tlf. 61 29 00 99 Fax. 61 29 17 60	ANSVAR FORSIKRING Farmandsg 13 B 1607 FREDRIKSTAD Tlf. 69 31 95 20 Fax. 69 31 88 33	**Vesterøy Tråleverksted** Papperhavn Vesterøy 1684 VESTERØY Tlf. 69 37 63 11
Ester Hektoen Manufakturforretning Torgg 5, 2500 TYNSET Tlf. 62 48 01 76 Fax. 62 48 18 36	**Årdal Byggservice A/S** Seimdalsv 3 5875 ÅRDALSTANGEN Tlf. 57 66 14 33 Fax. 57 66 17 52 *Vi tek på oss alle oppdrag innan byggeverksemd*	**Onsøy Båtservice** Østkilen 3 1621 GRESSVIK Tlf. 69 32 95 99	*Arkitekt* **Ola Natvig** Wesselsg 4 0165 OSLO Tlf. 22 20 51 07
Circle International Boks 197 4951 RISØR Tlf. 37 15 21 30	**Fischer Klær AS** Dronningensg 42 8500 NARVIK Tlf. 76 94 14 56	**Vesterøy Mat** 1684 VESTERØY Tlf. 69 37 71 69 Fax. 69 37 71 45	**Byrkjelo Bygg og Snikkarverksemd** Byrkjelo 6867 BYRKJELO Tlf. 57 86 73 49
Damefrisør **E. Helgestad & Co** 3570 ÅL Tlf. 32 08 10 07	**Cubus** Strandg 4 8650 MOSJØEN Tlf. 75 17 17 76	**Hvaler Elektriske A/S** 1680 SKJÆRHALLEN Tlf. 69 37 92 93	**Hesby Sport A/S** Kammeg 5 3110 TØNSBERG Tlf. 33 31 12 36 Fax. 33 31 14 65
Moen Slip AS 7970 KOLVEREID Tlf. 74 39 54 22	**Måløy Båt og Industrisøm A/S** Boks 184, 6701 MÅLØY Tlf. 57 85 12 30	**Nanset Installasjon** Boks 601 3270 LARVIK Tlf. 33 11 47 99	**Hemsedal Kommune** 3560 HEMSEDAL Tlf. 32 06 01 55 Fax. 32 06 04 10
Svardal Trappeverksted 7497 BUDALEN Tlf. 72 43 65 63	**Borge Sparebank** Boks 13 8360 BØSTAD Tlf. 76 08 43 04	**Trygve Brovold A/S** Storg 25 2310 STANGE Tlf. 62 57 14 12	**Hallingdal Treprodukter AS** 3579 TORPO Tlf. 32 08 34 60 Fax. 32 08 31 55 *«Dreie våre tradisjoner i tre»*
Valsfjordens Handelssamlag 7165 OKSVOLL Tlf. 72 52 71 11	**Eiker Fabrikker A/S** Boks 43 3053 STEINBERG Tlf. 32 87 64 90	**Service-Huset Berg AS** Mossev 18 1610 FREDRIKSTAD Tlf. 69 31 02 60 Fax. 69 31 82 20	**Vallø Marina** Boks 31 3150 TOLVSRØD Tlf. 33 32 88 00

Vi ønsker våre kunder og forbindelser en God Jul og et Godt Nytt År

Kasoco A/S Boks 55 3132 HUSØYSUND Tlf. 33 36 71 00 Fax. 33 36 72 55 Mobil 94 31 14 89	HASE-KARLSEN Boks 417, 9001 TROMSØ Tlf. 77 68 40 60 Fax. 77 68 43 32 Mobil 90 78 13 78	**G S Containerutleie** Nordbyv 2009 NORDBY Tlf. 63 83 70 19	**Scancem International ANS** Munkedamsv 45 0270 OSLO Tlf. 22 01 33 00 Fax. 22 83 09 35
Bygg- og Tømrermester **Arnold Lauvmo** Kalvetangv 45 3132 HUSØYSUND Tlf. 33 38 50 19 Mobil 90 19 32 40	**Regnskap & Økonomi as** Skipperg 21 4611 KRISTIANSAND Tlf. 38 02 12 96	**K A Regnskapsservice** Storg 6 9300 FINNSNES Tlf. 77 84 06 09 Fax. 77 84 14 12	
Harald Jacobsen Ø Fjellv 12 3121 TØNSBERG Tlf. 33 32 03 35	**Klokkarstua Auto** Ugstadv 3490 KLOKKARSTUA Tlf. 32 79 81 25	**Troms Reiser A/S** Boks 1077 9001 TROMSØ Tlf. 77 61 00 00 Fax. 77 61 00 10	**Interservice A/S** Boks 174 0614 ALNABRU OSLO Tlf. 22 65 13 60 Fax. 22 63 05 71
Sjøvegan Hotell 9350 SJØVEGAN Tlf. 77 17 12 04	**Forsand Sandkompani A/S** 4110 FORSAND Tlf. 51 70 37 74	**Tranøy Kommune** 9375 VANGSVIK Tlf. 77 85 36 00	**Reko A/S** Sjøfartsg 4 7700 STEINKJER Tlf. 74 16 53 22 Fax. 74 16 40 55
Rimi Skjervøy Dokk 136 9180 SKJERVØY Tlf. 77 76 07 60	**Målselvkran** Takelvdal 9220 MOEN Tlf. 77 83 51 78 Mobil 94 89 83 94	**Alfa & Omega A/S** Boks 9936 0132 ILA OSLO Tlf. 22 38 43 40 Fax. 22 38 13 12	**ANONYM STØTTE**
Amor's Blomster Vestreg 3 9008 TROMSØ Tlf. 77 65 70 51 Fax. 77 68 05 61	**Søndre Land Kommune** 2860 HOV Tlf. 61 12 20 00 Fax. 61 12 33 80	**Gjensidige Forsikring** Stoltenbergsg 10 3110 TØNSBERG Tlf. 33 31 57 57 Fax. 33 31 21 93	**Norges Skogeierforbund** Stortingsg 30 0161 OSLO Tlf. 22 83 47 00 Fax. 22 83 40 47
Sylvia Hatter Schwenckeg 5 / Tollbug 5 3015 DRAMMEN Tlf. 32 83 52 97 Fax. 32 83 45 18	**Torgersen & Co A/S** Hvamv 1 2013 SKJETTEN Tlf. 63 84 81 00	**Vestfold Trafo A/S** Boks 1 3160 STOKKE Tlf. 33 33 83 88	**J V C Norge A/S** Boks 2012 Postterminalen 3103 TØNSBERG Tlf. 33 36 52 00 Fax. 33 32 83 70
Kjemhus Produkter Veungdalsv 92 3600 KONGSBERG Tlf. 32 73 42 59/ 32 73 87 94	**Leangkollen Hotel og Konferansesenter** Bleikeråsen 215 1370 ASKER Tlf. 66 78 23 65 Fax. 66 78 72 65	KREDITKASSEN Boks 1166 0107 SENTRUM OSLO Tlf. 22 48 50 00	**Irgens Larsen AS** Boks 53 0212 SKØYEN OSLO Tlf. 22 96 71 00 Fax. 22 96 71 00
Tuddal Varecenter 3697 TUDDAL Tlf. 35 02 41 05		**Saga Regnskapskontor A/S** Storg 51 0182 OSLO Tlf. 22 36 49 73	*Den norske Bank* Boks 1171, 0250 OSLO Tlf. 22 48 10 50
Trondheim Havn Pir-Senteret 7005 TRONDHEIM Tlf. 73 52 80 15 Fax. 73 50 94 80	**Auto Senteret Asker** Askerv 61 1370 ASKER Tlf. 66 78 20 76	**Peter Opsvik A/S** Pilstr 27 0164 OSLO Tlf. 22 36 32 10	**Margarinfabrikken Norge A/S** Boks 3494 0406 BJØLSEN OSLO Tlf. 22 23 80 90
Bruland Lågpris Bruland 6800 FØRDE Tlf. 57 82 17 33 Mobil 94 50 41 33	**Probat Kaffebrenneriet A/S** Båtmannsg 1 7042 TRONDHEIM Tlf. 73 52 13 06	STIANSENS	BURGMANN NORGE AS Boks 175 0614 ALNABRU OSLO Tlf. 22 72 10 70 Fax. 22 72 10 66
Borre-Tak A/S Storg 92 3182 HORTEN Tlf. 33 33 40 71 Mobil 94 28 76 20	**Norske Skogindustrier A/S** Vollsv 9/11, 1324 LYSAKER Tlf. 67 59 90 00 Fax. 67 59 91 97	*Optiker* **Sigurd Baalsrud** Jac Aallsg 17, 0364 OSLO Tlf. 22 46 46 65	**Naps Norway A/S** Boks 96 0516 RISLØKKA OSLO Tlf. 22 72 30 12 Fax. 22 72 24 35

HVEM ØNSKER IKKE Å VÆRE OPPDATERT?

RAPPORT KAN BIDRA:

- *Har aktuelt fagstoff – også knyttet til ansvarsreformen!*
- *Bringer reportasjer fra inn- og utland!*
- *Presenterer frivillige aktiviteter fra nærmiljø og lokal samfunn!*

TEGN ABONNEMENT NÅ OG DU FÅR GODT STOFF FOR EN RIMLIG PRIS.

Årsabonnement koster bare 100 kroner!

Ja takk,
jeg ønsker abonnement på
RAPPORT

PORTO

Navn: _____

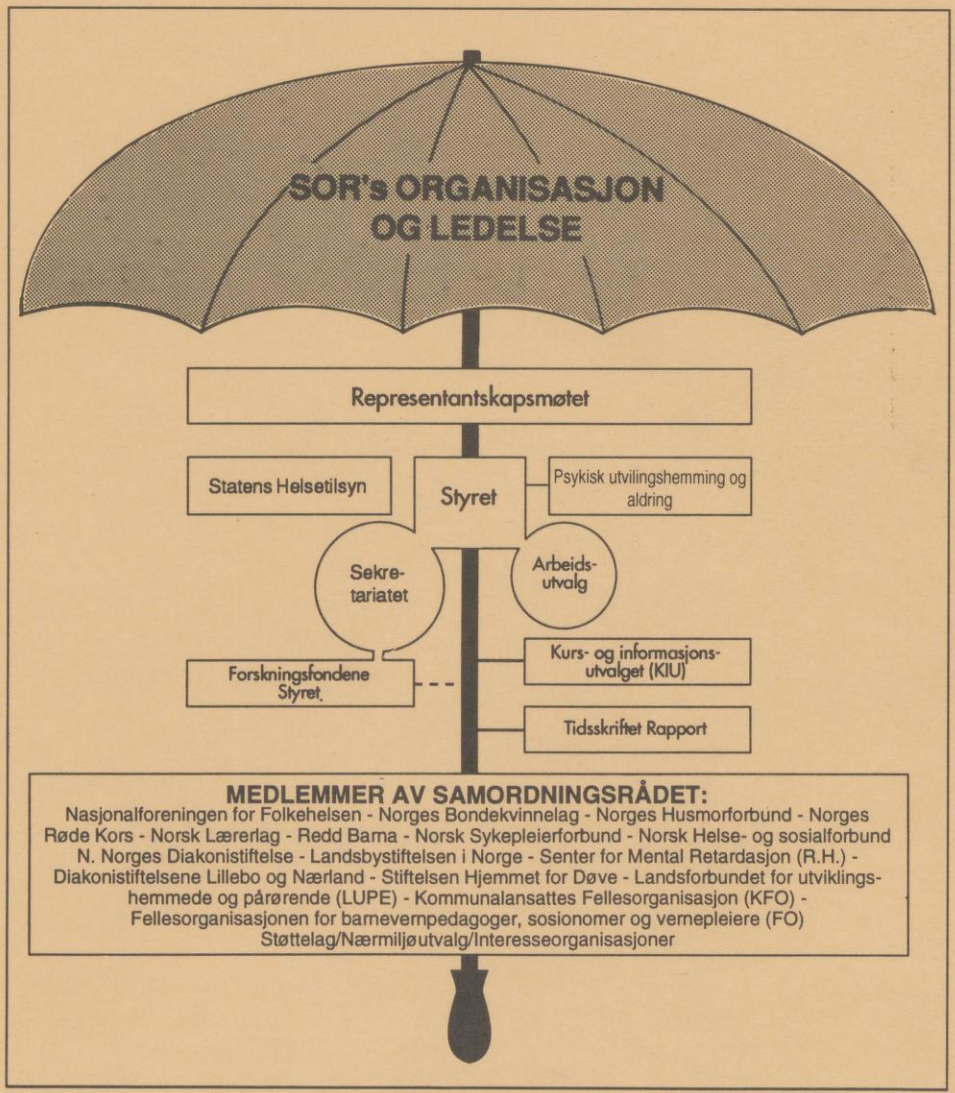
Adr.: _____

P.nr./sted: _____

RAPPORT
SOR sekretariat
Hamreheia 17
4631 KRISTIANSAND

Blad i postabonnement

Returadresse:
RAPPORT
Postboks 98
3570 Ål



Holmestrand Handelstrykkeri as - Tlf. 33 05 12 71 - Fax 33 05 28 94